

ԾԱՂԻԿ ԿԵ ՀՐԱՄԱՐԱԿՈՒԹ ԵՄԵԼԹ ՕՐԵՐԸ: — Հա-
տը 40 փարա:

Բաժանորդագիրն ԿԱՆԻՍԻԿ — Պոլսոյ համար տարե-
կան 45 դրշ. վեցամսեայ 23 դրշ. եռամսեայ 12 դրշ. —
Գաւառացի համար տարեկան 50 դրշ. վեցամսեայ 26
դրշ. եռամսեայ 14 դրշ.:

Ուստիոյ համար տարեկան հինգ բուլբի: Ուրիշ եր-
կերներու համար 12 ֆրանք:

Գաւառներէն դրոշմաթուղթ կ'ընդունուի:
Միայն երեք թիւ ապագայ կը զրկուի, այնուհետեւ
բաժանորդագիրն չը վճարողը կը դադրի թերթ ընդու-
նելէ:

Մասնագման տողը 2 դրշ.:

40 փարա

ԾԱՂԻԿ

ԼՐԱԳԻՐ

Ազգային, Քաղաքական եւ Գրական

40 փարա

ԾԱՂԻԿ Ի ՎԵՐԱԵՐԵՎԱԼ ԱՄԷՆ ԳՈՐԺԻ ՀԱՄԱՐ ԱԷՄԵ Է
ԳԻՄԵԼ:

Առ ՏԵՐԵՒԵՆ-ՀՐԱՄԱՐԱԿԻՅ 3ՈՎԵՆՍ Գ. ՓԱՍՏԱԿԱՆ

Պօլսո, Եսկի-Չաբիէ, Պերպերեան Տպարան

درعليه اسكي ضبطيه زقاعنده برريان مطبعه سنده

بالاقيشان حوونان

HOVNAN PALACACHIAN

Rue Esski-Zabtié, Imprimerie N. Bérbérian
CONSTANTINOPLE

ՆՈՐ ԵՐԶԱՆ — Ա. ՏԱՐԻ. ԹԻՒ 22

ՇԱԲԱԹ

9 ֆԵՐՎԱՐ 1891

Կ Ր Թ Ա Կ Ա Ն

Դաստիարակութեան նկատմամբ վերջերս
Կ. Պոլսոյ հայ լրագիրք չ'են դադարիր շա-
հեկան յողումներ հրատարակելէ. զուտ
կրթական հանդիսի մ'ալ հրատարակութիւնն
ողջունեցինք ուրախութեամբ. ա'լ ծնողք
կ'սկսին քաղցր երազներ տեսնել իրենց զա-
ւակաց ապագային վրայ, մանաւանդ որ կըր-
թութեան ժրջան մշակները, ազգիս նշա-
նաւոր վարժապետներն, յ'առաջարկէ իրեն
քարոզել ու մատնանիլ ընելու մանկութեան
թանկագին ժամանակն արդիւնաւորելու հա-
մար լաւագոյն ու ապահով միջոցներ: Հայր-
տութիւն զգալու եմ զաւակաց հայր լի-
նեւուն համար այնպիսի վարժապետաց օրով,
որք բանիւ և արդեամբ դաստիարակութեան
իսէլալն ազգին կը բացատրեն և նորա մա-
տաղ սերունդը դէպ յայն առաջնորդել ու
հասցունելու խոստումն կուտան: Ես երբէք
չեմ կարող ըմբռնել թէ մանկան տրուելիք
դաստիարակութեան միակ նպատակն անոր
հացն ապահովցնել պէտք է լինի և ամենայն
միջոցք դէպ յայն պէտք է ձգտին: Ա. Աւե-
տարանին « ոչ միայն հացիւ կեցցէ մարդ »ը
կատարեալպէս կը յարմարի այս պարագային.
միսթարական երեւոյթ մ'է որ երկրաքարշ
կարծեաց հեղեղն որ երեւցաւ առօրեայ թեր-
թի մը մէջ և որ կը ջատագովէր մեքենական
դաստիարակութեան մը հարկն յազգային
վարժարանս, չը կարաց հասարակաց կարծիքն
իւր ետեւէն քշել տանիլ. ամենէ միամիտ ծնո-
ղըն իսկ համոզուած է թէ մանկան դաստիա-
րակուիլը վարժարանի մէջ՝ նպատակ չ'ունե-
նալու է զնա գրագիր կամ սեղանաւոր կամ
վաճառական կամ դարբին կամ դեղագործ
ընել. նա հոն պիտի պատրաստուի մարդ լի-
նել, մարդ ուսեալ, խոհուն, մարդ առաքի-
նի, մարդ քաջաւորը և այլն ամենայն յաւել-
ցի նմա. այո՛, թող տրուի իմ զաւկիս ու-
սումն և խոհունութիւն մտաց, առաքինու-
թիւն վարուց, քաջաւորութիւն մարմնոյ,
և զաւակս իւր հացը ճարելու հնարը կը գտ-
նէ. ա'հ, մի՛ ընէք զնա գրագիր, վաճառա-
կան, դարբին. այդ յուսով չ'է որ կ'երազեմ
զիւր աղագայն. մարդ ըրէք զինքը, կը բաւէ:

Բայց չ'են տեսներ, ըսեն ինձ գուցէ, հա-
րիւրաւորներ դաստիարակեալ մանկանց, որ
չը գտնելով միջոց հացը շահելու, լքեալ ու
յուսահատ կը խամրին և իրենց մարդ լինե-
լոյն այլ եւս յոյս չ'է մնացած. աւա՛ղ, այդ
մանկունք, որք օրուան ապրուստը չ'են կա-
րող հայթայթել և այդ պատճառաւ կը յու-
սահատին, կը լքանին ու կը խամրին, և որոց
մարդ լինելոյն այլ եւս յոյս չ'է մնացած, դո-
քա կը կարծէք թէ դաստիարակուած լինին.
Ի՞նչպէս կարելի է երեւակայել թէ մանուկն
յետ մեկնելոյ վարժարանէն՝ իւր հացը ճարե-
լով մարդ պիտի լինի. վարժարանի մէջ տըր-

ուած դաստիարակութիւնն երբ չ'է, կրցած
զմանուիլ մարդ ընել և հացի հայթայթումը
պիտի ընէ զնա մարդ, կը նշանակէ թէ մարդն
այն է որ հաց ունի... քաւ լիցի ինձ խոր-
հիլ թէ զաւակս այն ատեն մարդ պիտի լինի
երբ ճարէ իւր հացը:

Ուրեմն մեծապատիւ մեծարեալ Հայ վար-
ժապետաց կը փափաքիմ յանձնել զաւակս
որպէս զի առաջնորդեն նմա և հասցունեն
զինքն դաստիարակութեան իտէալին, մարդ
ընեն զնա. պայման մ'եւեթ եթէ ունիմ ա-
ռաջարկելու, այն ալ գիտնալ է թէ ի՞նչ
ուղղութեամբ այդ իտէալը հնար պիտի լինի
ձեռք անցունել: Գիտեմ, պատասխան պիտի
տրուի ինձ թէ մանկան մտքի կարողութիւն-
ները պիտի զարգացնենք՝ զգայարանքը մար-
դելով և աւանդելով շատ մը գիտութիւն-
ներ, լեզուներ ու ուսումներ, սիրտը պիտի
ազնուացնեմք՝ գեղեցիկը, բարին ու օգտա-
կարը սիրելի ընծայելով և խորշիլ տալով տը-
գեղէն ու չարէն, վերջապէս մարմինը պիտի
կազմուրենք՝ մարզանք և առողջապահիկ խը-
նամօք: Ես ևս քան ուրիշ տեսլիւն չ'եմ բաղ-
ձար, այլ ըստ որում խնդիրը հոգւոյս հա-
տորին վրայ է, խոնարհաբար պիտի խնդրեմ
որ բացատրէք ինձ թէ զգայարանքը մարդել
ընելու ի՞նչ կը հասկնաք և ի՞նչպէս կը մար-
դէք զանոնք, ի՞նչպէս կ'աւանդէք գիտու-
թիւնները, լեզուները, ուսումները, ի՞նչպէս
սիրելի պիտի ընէք գեղեցիկը, բարին ու օգ-
տակարը, և պիտի խորշեցնէք տգեղէն ու
չարէն, ի՞նչպէս պիտի մարդէք մարմինը և
պիտի տայք առողջապահիկ խնամք. աւելորդ
է ըսել թէ այսպէս ընդհանուր, այսինքն սե-
ռային բառերու գործածութիւններն այնքան
սովորական դարձած են, որ բնաւին անկարող
վարժապետք իսկ յաճախ կը կրկնեն զանոնք.
չատեր ի ծնողաց այդպիսի վարժապետներու
չլացուցիչ խոստումներէն խարուելով զոհած
են իրենց դրամն ալ, զաւակն ալ:

Իմ խնդիրս կամ պահանջս, եթէ ոչ ան-
դէպ, գուցէ յանդուգն թուի յարգելի վար-
ժապետացդ, այլ ըստ որում ձեր կոչմամբն
իսկ՝ դժուարին և մտաց անհպելի կարծուած
վերացեալ ճշմարտութիւնները կարող էք՝ ո-
ճով ու դիւրամբունելի բացատրութեամբ ա-
շակերտին հասկանալի ընել, Ձեր հնօրեայ մի
պաշտօնակիցն, և ամէն ազգային իսկ, կրնան
օգուտ քաղել մանկտոյն դաստիարակութեան
վերաբերեալ ամէն խնդրոց վրայօք ձեր լու-
սաբանութենէն. այսու այլ եւս տեղի չ'մնար
ոմանց երկրայութեան՝ ի մասին Հայ վարժա-
պետութեան կարողութեանը՝ դաստիարակե-
լու արուեստին մէջ, Վերն առաջարկած հար-
ցերս բնական կարգի վերածելով աւելի ման-
րամասնութեամբ կը ներկայացնեմ աստ:

Ա. Առողջապահիկ խնամք. — Զաւակս
վարժարանին սրահներէն միոյն մէջ պիտի
նստի անշուշտ: 1. — Բանի՛ յայլ մանկունք

կան անդ. 2. — Նոցա կազմուածքին և ա-
ռողջութեան վրայ մանրամասն տեղեկութիւն
ունի՞ք. 3. — Քանի՞ խորանարդ մեթր օդ
կը յատկացնէք մէն մի մանկան համար, և
ո՞րքան ատենէն օդը կը փոփոխէք, կամ օ-
դին յարաժամ փոփոխութիւնն ի՞նչ պայման-
ներու մէջ կը կատարէք որ տղայք չը վնաս-
ուին. 4. — Գրասեղանին և նստարանին մէջ
տեղ մանկան հասակին ու կազմուածքին հա-
մեմատ ի՞նչ միջոց կ'որոշէք, որպէս զի կուրծ-
քը միշտ գրասեղանէն հեռի մնայ. նոյնպէս
կարճատեսութեան և աչքի տկարութեան ա-
ռաջքն առնելու համար ի՞նչ միջոց ձեռք
կ'առնուք: Դարձեալ, աչքի առթիւ, լոյսը
ո՞ր կողմէն սրահէն թափանցելու է որ տեսո-
ղութիւնը չը յոգնի. 5. — Ի՞նչ տարիք
և ի՞նչ կազմուածք ունեցող տղայոց երգել
կուտաք. 6. — Մարմնամարզը, այնպէս որ-
պէս այս բանին յատուկ դաստիարակները կ'ըմ-
բռնեն ընդհանրապէս և զմանկտին կը վար-
ժեցնեն, բաւական կը համարի՞ք, թէ՛ վաղէկ,
ցատիկ, լողալ, երկար ատեն քայլել և այլ
սոցին նման մարզանքն եւս ընել կուտաք,
անշուշտ ցորչափ միջոցները ներեն. 7. — Ա-
ւուր մէջ քանի՞ ժամ կը յատկացնէք մտաւոր
աշխատութեան և քանի՞ ժամ՝ մարմնական
մարզանաց. 8. — Ո՞րչափ, ո՞ր ատեններ և
ի՞նչ տեսակ սնունդ կը մատակարարէք...

Բ. Մտքի զարգացումն. — Լեզուի ուսու-
մըն ի հարկէ գերազանց կարեւորութիւն
ունի թէ՛ մեր ընկերական յարաբերութեանց
և թէ՛ ուսմանց ու գիտութեանց ծանօթու-
թեան համար. ընթերցումն, գրելն ու խօսիլը
բաւական չեն. պէտք է նաև որ անոնք ան-
սխալ լինին, ուստի լեզուի ուսման համար
անհրաժեշտ է քերականութեան կանոնաց
ճանաչողութիւնը. եթէ լեզուն, զոր մանու-
կը պիտի ուսանի, իւր մայրենի լեզուէն տար
բեր և բոլորովին անծանօթ է, խօսելու վար-
ժութիւնն ալ տարրական պէտք մը կը դառ-
նայ: Արդ, առնելով նախ մայրենի լեզուն
1. — Ի՞նչ նիւթերէ բաղկացեալ և ի՞նչ ոճով
գրուած ընթերցանութեան գիրք կ'ընտրէք
մանկան ձեռքը տալու համար. և կարեւոր
ու հնարաւոր կը դատէ՞ք, յառաջ քան քերա-
կանութեան դասագիրք տալն մանկան ձեռ-
քը՝ մասունք բանին, համաձայնութիւնը,
քերականական ու տրամաբանական լուծումը,
ուղղագրութեան, շարադասութեան և կէ-
տադրութեան օրէնքներն ընթերցանութեան
հետ զոյգ ուսուցանել: 2. — Ի՞նչպէս կը բա-
ցատրէք դասերուն նիւթերն, և օգտակար ու
հնարաւոր կը կարծէ՞ք մանկան շարադրել
տալ այդ դասերուն բացատրութիւնները. 3.
— Աւելի յառաջ երթալով, երբ մանուկը քե-
րականութիւն, քերականութեան դասագիրքի
մէջ ընդարձակօրէն ուսանիլ սկսի, շարադա-
սութեան կամ թարգմանութեան կամ լուծ-
ման մէջ ունեցած սխալներն ուղղելու համար

ի՞նչ միջոց կը գործածէք. 4. — Օտար լեզուաց խօսակցութիւնը մանկան ընտանի ընկերակցութեան համար երբեք չէ ի՞նչպէս և ո՞րչափ ատեն վարժութիւն ընել կուտայ. 5. — Ո՞ր լեզուներն և մինչեւ ո՞ր աստիճան ուսուցանել կարեւոր կը համարէք. 6. — Սերտ ի բերան, այսինքն հատուածներ գոց ընել տալն օգտակար կը համարէք և ի՞նչ պայմաններով ընել կուտայ. 7. — Բարոյական, բնական և վերացեալ գիտութիւններն, որ կ'երեւին դպրոցական ծրագրոց մէջ, մի և նոյն ատեն թէ՛ մի ըստ միովէ՛ կ'ուսուցանէք, և ի՞նչ խտիր կը դնէք անոնց կարեւորութեանը մէջ. 8. — Մանուկը բնական ճամարութեանց և երեւութից պատճառներուն վերահասու ընելու համար ի՞նչ առաջնորդ ընտրած էք. 9. — Թուական գիտութեանց ի՞նչ օգտակարութիւն կը վերադրէք և ի՞նչ եղանակաւ մանուկը կ'առաջնորդէք այդ գիտութեանց ճամարութիւններուն ծանօթութեանը. 10. — Այստեղից հարցումներն ուսման գործնական կարեւորութիւնն ի՞նչ սահմանի և աստիճանի մէջ կ'ըմբռնէք և մանկան ի՞նչպէս սիրելի և օգտակար կ'ընծայէք զայն. բնական, քաղաքական և ուսումնական մասունքն մի և նոյն ատեն թէ՛ մի ըստ միովէ՛ կ'աւանդէք և ինչո՞ւ. երեւակայական ճամբորդութիւններ ընել կուտայ՞ իրեն, և ի՞նչ նպատակաւ, ի՞նչ եղանակաւ. 11. — Գրականութիւն, տրամաբանութիւն, հոգեբանութիւն, ճարտասանութիւն, բանաստեղծութիւն կ'ուսուցանէ՞ք. եթէ այո՛, ինչո՞ւ, ե՞րբ, ո՞ր աստիճան, ի՞նչ ոճով. 12. — Գրագիտական վարժութիւններ անշուշտ ընել կուտայ. ի՞նչ կերպիւ կը զարգացնէք մանկան կարողութիւնը, ի՞նչպէս կ'ուզէք անոր թերութիւնները. 13. — Վերջապէս, մտաց մէջ բովանդակելի ամէն ծանօթութեանց ու դատողութեանց համար մանուկն ի՞նչ հեղինակութեան պիտի դիմէ և ո՞ր ատենէն սկսեալ այդ հեղինակութիւնը կը ճանչցնէք իրեն:

Գ. Բարոյական զարգացում. — Դիտմամբ՝ հարցմանց այս շարքին պահանջի կը բռնի, պատմութեան և քաղաքական տընտեսութեան վերաբերեալ մասերն. այս գիտութեանց զուտ բարոյական կենաց յատուկ լինելոյն տարակոյտ չկայ. բայց հոս ալ բնական կարգին հետեւելով, կը փոփոքիմ որ բացատրէք թէ՛ 1. — Ի՞նչ է բարին, ե՞րբ և ի՞նչ պարագայից մէջ ծագում կ'առնու բարոյականը. 2. — Ճամարտախօսութիւն, անյիշաչարութիւն, մարդասիրութիւն և այլ սոցին նման՝ բարոյախօսից կողմանէ քարոզուած առաքելութիւնք բացարձակապէս բարի՞ են. 3. — Չարիք կամ մոլութիւն որո՞ց կ'ըսուի. 4. — Ի՞նչ խթան կը մղէ զմանուկն սիրել բարին և խորշիլ չարէն. 5. — Անձնութեան զգացումն ի՞նչպէս կը զարթուցանէք և կը զօրացնէք. 6. — Ընտանեաց, ազգին ու երկրին սէրն ի՞նչպէս կը ծնուցանէք ու կը զարգացնէք. 7. — Մեծ նպատակներու հասնելու համար ինքնօգնութեան, անվեհերութեան, հաստատամտութեան, անխոնջ և անվատ աշխատասիրութեան, չարքաշութեան, համբերութեան ու խոնարհութեան ի՞նչպէս կ'ընտելանէք զմանուկը. 8. — Շողոքորթել, քծնիլ ու կեղծելու գծով թեմէն ի՞նչպէս կը պահպանէք զնա. 9. — Հպարտ, ինքնահաճ ու ամբարտաւան լեզուն և վարմունքն ի՞նչպէս խոտելի կը ներկայացնէք. 10. — Կրօնի ուսումնի ո՞ր

հասակէն կ'սկսիք աւանդել և ի՞նչպէս հասկընալի կ'ընէք հաւատալիքն ու վարդապետութիւնները. 11. — Կրօնը հիմն բարոյականի կ'ընդունի՞ք և, եթէ այո՛, ի՞նչ տեսակէտով. 12. — Պատմութեան ուսումնի ո՞ր հասակէն կ'սկսիք ուսուցանել, ո՞ր ազգի կամ երկրի պատմութեան կ'սկսիք, ի՞նչպէս անցելոյն կամ ներկային ճշգրիտ գաղափարը կ'ընծայէք նմա. ներկայէն դէպ ի ներկայն կուգայք. 13. — Ի՞նչ նպատակաւ կ'ուսուցանէք զպատմութիւնն և առաւելապէս դէպ յ'ո՞ր կէտ կը ձգտին ձեր դիտմունք այս ուսումնի աւանդելու ատեն. 14. — Պատմութիւնն իմաստասիրութեամբ թէ՛ նախ զպատմութիւն, յետոյ նորա իմաստասիրութիւնը կ'ուսուցանէք. . . :

Առաջարկեալ հարցումներ մասն են եւեթայն բազում հարցմանց զոր դաստիարակութիւնն ի վեր կը բերէ. այսու հանդերձ ատենց պատասխանները տեսնելով, ամէն ոք ըստ բաւականին գաղափար կ'ունենայ այն իսկալին վրայ առ որ տանիլ կը խոստանայք, Մեծարոյ վարժապետք:

Պիտի մոռանայի յիշել գծագրութիւնն ու գեղագրութիւնը. բայց ի հարկէ պատասխանագրոյն մէջ, որու անձկանք կ'աղկալեմ, պիտի հաճիք ցուցնել նաև թէ մանուկը գծելու համար ի՞նչ տիպար ունենալու է առջևը, ի՞նչպէս ու ո՞րչափ աշխատելու է. նոյնպէս գեղագրութիւնն ի՞նչ կարեւորութիւն ունի, ի՞նչպէս ուսուցում մ'աւելի դիւրին, արդիւնաւոր և դաստիարակութեան խեղձիկն համայն կը թուի:

Գուցէ ըսուի ինձ թէ անգլիական կամ ֆրանսական կամ գերմանական դաստիարակութեան ուղղութեան միոյն կը հետեւին վարժապետք. այդ այնքան անորոշ խօսք մ'է որքան ըսուի ինչ որ վերև յիշեցինք, այսինքն վարժապետք մանկան մարմնական, մտաւոր ու բարոյական կարողութիւնները կը զարգացնեն, մանաւանդ թէ դաստիարակութեան անգլիական կամ ֆրանսական կամ գերմանական ուղղութեանց մէջ գտնուող առաւելութեանց հետ այնպիսի թերութիւնք կան յորոց որքան զգուշանամք կ'արժէ: Ըստ որում մեր աղջկային դաստիարակութիւնը գրեթէ նոր ի նորոյ պիտի կազմակերպեմք, ջանամք լաւ կազմակերպել զայն, առաւել ևս ջանամք հաստատահիմն կառուցանել զայն:

Ա. Ա. ՍՈՒՐԵՆԵԱՆ

ՏՈՒԱՆԱՄԷ. Պատկերազարդ Աղօթագիրք ի պէտս Թրքախօս Հայոց: Կը պարունակէ ամէնէն յաճախ արտասանելի աղօթից թրքերէն թարգմանութիւններն՝ մեծ մասամբ հայերէն բնագիրներով: Հանդերձ՝ Երես 160. Տպ. Ն. Կ. Պէրպլէրեան: Գին 3 զրշ:

ՀԻՐ ԱՏԷՄԻՆ ՏՕՍԹՈՒ, Եսխօտ Դալլաի-սի իրօքը Սընէք. Սովետաց Պատ. Յանձնաժողովոյ խնդրանք Տօքթ. Ս. Յ. Յակոբեանի հեղինակած «Նախնական դիտելիք առողջապահութեան» անուն տետրակն է այս, Այնթապի Ս. Վարդանեան կրթարանի ուսանողաց ձեռք թարգմանուած: Երես 72. Ն. Կ. Պէրպլէրեան: Գին 60 փր:

Կը ծախուին գրավաճառաց, Պահճէ-Գաբուի ջրավաճառաց քով և Ուզուն Չարըն-պաշը, թիւ 402 փալագաշեան Փորագրատունը: 5—3

ԳԵՂՋՈՒԿ ՍՈՎՈՐՈՅԹԲ

— ՅԻՇԱՏԱԿ Մ'ԱՆՑԵԱԼԷՆ —

(Շար. Գալստրդ քուէն)

Այսպէս համաձայնութիւն կը գոյանայ երկուստէք: Հաճը Թորոս և Բէյիս Վ. միջնորդութեամբ երկու կողմանց կնքահայրներուն, Պարսիկներու ապրանաց պաղարկութիւն պէս՝ իրենց ձեռքերն իրարու կուտան, ու կ'ըսեն. «Դուք քոյ աղջիկն տուի՛ր իմ տղին որ խէր տեսնինք»: Խնամի Թորոսն կ'ըսէ. «Աղջիկ մ'է թող ձեզի դուրպան (մատաղ) եղնի, դացէք խէր տեսնէք»: Այս վերջին ձեռնտուութեան արարողութենէն ետք, խոնամ Թորոս կը պոռայ որպէս մի հերոս. «Տօ՛ կնիկ, էն բուլբուլիք (օղի բարձր) բեր. մեր խնամորոց խեղ քիչ մը քէֆ ընենք»: Հաճը Թորոսի կինն կը բերէ անմիջապէս ուղուած օղին ու անչափ անկանոն կը մատուակուին, երբ ամէնու գլուխն կը շողայ (տաքնայ) և փորեր կը յագեանան, խաժամութ ամբոխի տեսարան մը կը ներկայանայ: Սաղ ու զուսան անընդհատ կը ձայնեն, բոլորն ալ ի միասին՝ խառն՝ այր ու կին, աղջիկ և մանչ, հարս ու փեսայ երկար սար կը բոլորեն:

Մինչդեռ հարսները և գիւղացիք այսպէս ուրախ զուարթ կը պարէին, անդին՝ Հաճը Թորոսի տան մառանի մէջ՝ նոյն գիւղի հարսունքն ու աղջիկներ՝ Ազնիւի շուրջ բոլորած իրենց անուշ ձայնից պարզ եղանակաւ հարսն կը գովէին, երգելով.

Սինկերով դփերն զարկեցին,

Եթէ դուքնէ արծաթ ժողվեցին,

Ազնիւին մատնին շինեցին, և լն, և լն:

Եթէ այս երգերն ու խաղեր մէկիկ մէկիկ դրենք, ընդարձակ յօդուածները՝ այն ատեն հատորների հարկ է վերածենք. ուրեմն այս մասին քիչ մը համառօտ խօսինք ու մեր նիւթին վերադառնալ աճապարենք: Քանի որ Հաճը Թորոսի տուն այսպէս արտաքոյ կարգի փայլ մ'առած՝ տարապայման ոգեւորութիւն կը տիրէր անդ, Բէյիս Վ. ի տունն ևս այդ երեւոյթէն պակաս չ'էր մնար:

Երեկոյին, երբ ամբողջ գիւղի ճրագները կը վառուին, ոչխար գուարներ դարմանուելու գործերը կը դադարին, փեսայ Սիրուն իր հետ առած մէկ քանի ազապաշարի (փեսայի թիկնապահ), գիւղի մէջ ողջոյն բարեկամաց աները կը շրջին, մէյմէկ խնձոր տան մեծին նուէր տալով՝ «հրամանեցէք այս յիշիկուն (երեկոյ) մեր տուն եկէ՛ք» պարզ հրաւիրաբառով կը հրաւիրեն զանոնք:

Գիշերուան ժամ մէկ չհասած, Փ. գիւղի ողջոյն բնակիչք Բէյիս Վ. ի տունն էին լեցուած: Գետնի վրայ առատ սեղան մ'էր պարզուած. համայն բազմութիւնն խառն ի խառն նստած՝ ուտելէն խմելէն ու խնդալէն վերջ, վեր կեննէն ամենք, ապա կը նստին տղայքներ ու պատանիք, կարգ կուղայ որ ձաշեն կիներ: Այս երեկոյթը ցայգահանդէսի նման, կը տւէ մինչ առաւօտեան. նոր փեսան բազմութեան կեդրոն թիկնաթուի մը նստեցուցած, նորա փեսայութեան զգեստները մաղի մը մէջ դրած՝ հասակաւ բարձր մէկը զայն իր գլխու վրայ դնելով, հանդիսականաց մէջ կը բերէ: Սափրիչ Ասպատուր, որ ածիլի տեղ կը գործածէ իւր մէջքի գուլ սուր, կը պոռայ. «Տօ՛, զարդար մօրքոյր, քոյ խոգու խամար (հոգւոյ համար) խրկէ գայ քիչ մը տաք

Ջուրը և Ջուրը բերելու պէս, փեսայի գլուխը կը թրջեն, բայց այսօր հասարակ սփռելէն տարբեր պէտք է փեսայի գլուխը գերծեն: Ուստի Ասպատուր կը հանէ տեղէն իր փոքրիկ սուր, ու իւր ձախ ձեռքը բազկի վրայ թնկելով՝ զայն նորա վրայ կը քսէ, որպէս թէ սփռելի զայն իր ձեռքն լինի, ու փեսայի աթոռի ետին կանցնի: « Դէհ հրամեցէ՛ք, բոստան հասած է, ձմերուկ (խարբուզ) ու սեխ որն որ կուզէ՛ իր քիսի (քսակի) բերան թող քակէ: »

Հէք փեսան, որ յուզման քրտինքներով մէջ կը լողար, ո՛վ գիտէ ինչեր կը քաշէր, մինչև որ ուստի Ասպատուրն նորա գլխի վրայ ցանած բոստան քաղէ վերջացնէ: Եթէ օտար մ'այն ատեն ներս մտնէր, զարմանաց որպիսի վիճակի մը մէջ պիտի գտնուէր: Խեղճ փեսայի գլուխն, տասն քսան տեղով՝ ածուխ նման գերծած, խաւիւղ ու խալուցի տեղ՝ պարբերաբար կը սփռէր գլխոյ մազեր, երբոր հանդիսականներէն շատերը քանի մը փարայ ուստիային նուէր զրկեն, նա ալ ուրախութեամբ լեցուած, կը գոչէ. « Ե՛հ մնա այս ինչ անձ, մեծ ձմերուկ մը բոստանէն կտրեց: » Այսպէս կը շարունակէ նա յամրաբար: մինչև որ դուամբ մը իրեն գոյանայ, գրեթէ խղճալի փեսայի հոգին արդէն կենայ:

Սփռելու գործ լնալու պէս, փեսային կը հագցնեն ալ ու կարմիր հանդերձներ. աւելն անգամ երբոր կտոր մը զգեստ անոր հագցնեն, Գլխի Յակօն « Ենախաւոր (չնորհաւոր) ասէ՛ք տղերք » կը պոռայ, ու աւելն ի միասին, բերաններ ուղածնուն պէս բացած, « Ենախաւոր » կը գոռան: Փեսան այսպէս հագուեցնելէ վերջ, կոչնականք պար բռնած, ու ձեռքերնին մէջ մէկ վառուած մում առած, կ'սկսին փեսան գովել:

Բաւական երկար ու զրօսալի է փեսայ գովելն: Սակայն առ այժմ մէկդի թող մնան այդ խաղեր ու երգեր: Թողնենք նաև այդ ուրախ խմբակն որ իր հրճուանքն շարունակէ, ու դանք պատմելու թէ՛ ինչպէս գովասանքի այդ պարերէն վերջ, պարողներն ամենքը մէկէն, յօդս կը բարձրացնեն փեսան իր նստած տեղէն: մինչև որ փեսայի մայրն քանի մը դադայ (բաղաթ) և միգեղէն նոցա նուէր չը բերէ, նոքա փեսան իրենց ձեռքը բարձրութենէն վար չ'են բերեր: Թէ ինչպէս փեսայի գլխի խաչածն պսակն՝ որ գոյնզգոյն մետաքսէ ուսրայ Ասպատուր գեղեցիկ իմն է հիւսած, ճահիլներէն մէկը կը գողնայ: մինչև որ կնքահայրն նուէր մը չը խոստանայ, այլ ևս յետ չը տար: Թէ ինչպէս փեսային պէտք է ծառայեն և նորա հրամաններն թարգմանաբար հանդիսականաց բացատրեն իւր տրամադրութեան տակ եղող ազգայնէր: Թէ՛ ինչպէս արթուն պէտք է հսկեն այդ ազգայնէր որ փեսայէն բան մը չգողցնեն: Թէ ինչպէս երբ որ հարսն իր հօր տնէն առաջին անգամ կառնեն բերեն կեսրանց տուն, երբ պիտի մտցընեն, հարսի կեսուր աման մը անուշեղէն ձեռք բռնած՝ ուրիշ պատուակալ կնոջ մը գլխին զանազան չարազներով, անուշեղէններով և օղիի շիշերով զարդարուն թապախ մը պատրաստած, տան դրան առաջ նոր հարսի գլխի մայ կ'ենէ: երբ հարսնաղբեր հարսի թեւն մտած, դրնէն ներս մտնել թող չ'տար հարսին՝ մինչև որ տուն մտնելու չառնի: այն ատեն արդէն հարսի կեսուր վեր յիշած պատրաստութեամբ հոն կ'սպասէ՝ իր թանկագին զարդերէն բան մը հարսնաղբօր ուղածի համաձայն նուէր կուտայ ու հարսին կ'առաջարկէ

կէ որ իր աջ ձեռքն այն անուշեղէնի ամանի մէջ թաթխելով, տան վերի դրնդին (սեմին) քսէ: երբ հարսն՝ հարսնքրոջ օգնութեամբ՝ այդ գործողութիւնը կը կատարէ, կեսուրն անմիջապէս իր լայն ու խոշորիկ անատամ բերանն բանալով, հարսի մատաղ մատունք՝ որ անուշեղէնով է թաթխուած, կը լափէ ու լիզէ: Ետ անգամ կան հարսներ՝ որոնք այդ բանին անփորձ են, կարծելով թէ այդ կին պիտի յոռտէ իրենց ձեռքերն, վախէն պոռալ կը փորձեն, բայց փորձառու հարսնքրոյեր, որ շատ հեռատեսութեամբ հարսին կը կընկերանան, առջին կառնեն: Նախ հարսն իր աջ ոտքն տան առաջին դռնէն ներս պիտի կոխէ և ապա հանդիսականք ու հարսնեղբերակէն պիտի խուժեն, մէջ մէկ դադայ այն քաղցրեղէնէն պիտի ուտեն, ախորժակ ունեցող կայ նէ գաւաթ մ'երկու օղի կամ գինի կը խմեն ու տուն կը մտնեն: Հարսն արդէն աննշմարելի կերպով ծածկոցներով ծրարուած, երկնից լայն անգամ ինչ գոյն լինելը չը գիտէր: կեսուրն նորա ձեռքէն կը բռնէ՝ իր պատուակալ կիներու, օրիորդաց և հարսնքրոջ հետ կը տանի տան մէկ մուտք անկիւն պատրաստուած տեղը կը նստեցնէ: հարսն հագիւ թէ նստած, երբ չորս տարու մանչ տղայ մը կը բերեն նորա գիրկ կը դնեն, որպէս զի առաջին զաւակն արու ծնի: Հարսնքրոջ՝ քանի մը դահեկան նուէր կուտայ հարսի կողմէն նորա գիրկն ձգուած այդ փոքրիկ մանկիկի մօրն և մանկիկը կը դառնայ առ իւր ծնողն: Մինչ այս ու մինչ այն, բազմութիւն իր ուրախութեան մէջ կը ծփայ, պսակ ճաշի սեղանին տեղի կուտայ, ճաշն ուտելէ ու գինին խմելէ ետք, երբ քաջեր կը լայնընան, փեսային կարմիր (նուէր) կանչելու վայրկեան կուգայ: Դիւր Յակօն իր գըդակ գլխէն վար կ'առնէ՝ քաւորի ձախ կողմը փեսայի առնթրեք կը կայնի: « Դէհ, հրամեցէ՛ք մի փեսայի տուրք տուէ՛ք », կը կանչէ: այն ատեն կնքահայր նախ իր քսակը կը բանայ, 6-7 մէճիտ գլխի ձեռքն կուտայ, գըզի դայն կը համրէ ու գըզակի մէջ ձգելով « Է՛հ մնայ քաւոր աղան, եօթն մէճիտայ փեսային կարմիր կանչեց » բոլոր ուժով կը պօռայ: այս կերպով կը շարունակեն միւս ամէն հարսնեղբուն ու հանդիսականք: ամէն մէկուն նուէր տուած ժամանակ, գլխի Յակօն պիտի կրկնէ « Է՛հ մնայ այս ինչ անձն, այսքան զբուռ փեսային կարմիր կանչեց » բառեր:

Կարմիրկանչելու խնդրը վերջանալուն պէս, հարսն իր առանձնութեան մէջ և փեսան իր ընկերներով ճաշելու ժամանակն կուգայ, բայց ասոնց երկուքն ալ բերան չեն բանար, ու պատուա մը չեն ուտեր, մինչև որ հարսի կողմէն հարսնքրոյն և փեսայի կողմէն կնքահայրն յայտնեն թէ՛ փեսան և հարս իրենց ակառփածէն (ակապ շարժեղէն) կուգեն: այն ատեն հարսի հօր կողմէն փոխանորդաբար հարսի հետն եկող հարսնաղբերն փեսային նուէր մը պիտի տայ, իսկ հարսի կեսուրայն հարսին պարգև մը պիտի խոստանայ: ապա կ'ըսկսին ուտել:

Ետ երկար կը լինի մանրամասն նաեւ թուել թէ՛ հարսն, պսակելու համար փեսայի ետեւէն ձգած եկեղեցի տանելու ժամանակ, նոցա երկուքի մէջ տեղէն ոչ ոք պէտք չ'է անցնի: եկեղեցին մտած պահուն, թէ՛ հարսին և թէ՛ փեսային վրայ հանգուցով կապուած բան մը պէտք չ'է մնայ, որպէս զի նոքա չը կապուին: Պսակի խորհուրդը կատարած ժամուն՝ երբ միանալի ամուրք ձեռք

ձեռքի կուտան, փեսան կամացուկ մը հարսի մատանին պէտք է գողանայ:

Առ նուազն երեք օր կը տեւէ⁽¹⁾ գեղջուկներ ի հարսանիքն: այդ երեք օրերն ալ ունին իրենց տարբեր սովորոյթներ, որոցմէ ոմանք թուեցինք թէ և: բայց դեռ շատ մը բաներ մնացին: Արդ այս մասին թող ներեն ինձ մեր ազնիւ բանասէրներ, նկատելով որ, հանգըստութեան օրերուս առանձին վայրկեաններ՝ այսքան մտային զրօսանք հազիւ կը կորզեն:

ՂԱԶԱՐՈՍ Պ. ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ

22 յունիւ 1891

Ի Կ. Պօլիս

ԱՆՄՈՒԱՆԱԼԻ ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐ

Ա.

ՅԱՐԱՏԵՆԻՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅԱՄԱՌՈՒԹԻՒՆ

Բնախօսական, փիլիսոփայական և կենդանաբանական երբեք աշխարհներն հազիւ թէ հանդարտած էին Լամառքի⁽²⁾ նորածին գաղափարներուն հանած աղմուկէն, և ահա՛ հրապարակ ելաւ Տարուին, որ իւր լայնածիր հանձնարումը, բեղուն փորձառութեամբն ու սահուն գրչաւն առաջնոյն խոհերը ծայրայեղ դրականութեամբ ընդարձակելով և հաստատելով, վեր ի վայր յուզեց գիտական աշխարհը: Այնչափ որոշակի և մանրազնին փաստերով ապացուցեալ էր իւր վարդապետութիւնը որ անոր հակառակիլ աներեւակայելի էր: Սակայն յամառութիւնն ալ մարդոց համար սահմանած է Աստուած: Ետեր իրենց սղըբ բունքը գովաբանելով և տարբերակելով սարսափելով, յամառեցան և դեռ իսկ կը յամառն զինել, այդչափ ակներև տեսութեանց հանդէպ, գրեթէ տգիտութեան քողով պարուրեալ իրենց վարդապետութիւնները:

Ետը-Ռոպէր Տարուին, թող՝ մեծանուն էրազմ Տարուին անգլիացի լիճիկն և բանաստեղծին, ծնած է 1809 Փետրուար 12 ին ի Շրեոսբուրի (Shreosbury, Անգլիա): Իւր ծննդեան 82րդ տարեդարձին ներգործութեան ներքեւ կը տողեմ այս գրուածքս: Էտիմպուրիկի և Քէմպրիճի համալսարանաց մէջ ուսանելէ յետոյ, իւր բնախօս ֆիլոսոփայական հետ Պրէզիլիս, Մակելլանի ջըրանքը, Հարաւային Ամերիկայի արեւմտեան եզերքը, Խաղաղականի կղզիները այցելեց: Այս ճամբորդութեան մէջ համարած է իւր վարդապետութեան հիմն ու պաշարը: 1836 Հոկտեմբերին վերադարձաւ Անգլիա, և իւր գիտական գննութեանց արդիւնքը Օվինի⁽³⁾ և այլոց աշխատակցութեամբ 1840-43 ին հրատարակեց, հինգ մասանց մէջ ամփոփեալ, Կենդանաբանութեան Կայսերական Պիլլ նաւուն վերտառութեամբ, թէպէտ յետոյ 1854 ին Տարուին միայնակ ամբողջացուց զայնս իւր

(1) Կը պատմուի թէ ասկէ 50.60 տարիներ յառաջ, եօթն օր կը տեւէր այսպիսի հարսանիքներն: օրերու այս կարճալու հետ հիմա շատ սովորոյթներ ալ եղած են անհետ:

(2) Լամառք, Ֆրանսացի գիտուն բնախօսը, թէպէտ նախապէս գինուոր, սակայն այդ ապարեզէն հըրաժարելով բժշկութիւն ուսում և բնական պատմութեանց ուսումնասիրութեան հետեցաւ: Տարուինի վարդապետութեան առաջին հիմնադիրը կը համարուի, որովհետեւ ինք արտայայտած է կերպարանաց փոփոխականութեան և ինքնաբերական սերման նախնական գաղափարները (1744-1829):

(3) Ռիչարտ Օվին, անգլիացի համալսարանային բնախօս, ծնեալ ի Լէնգաթըր 1804 ին:

Օրագիր Բնական Պատմութեան Եւ Կենդանաբանութեան գրքին մէջ 1851-3ին արդէն հրատարակած էր ձողաւոր եւ անձող ծիլերու վրայ մեծագոյն փորձագործ երկհատոր մատենն ու բրածոյ ծիլերն անուամբ յիշատակարան մը։ Այդ թուականէն սկսեալ Տարուիների աշխատութեանց գլխաւոր և գրեթէ միակ առարկայն եղաւ տեսականներու մէջ գտնուող տարբերութեանց սկզբնապատճառները սահմանել, և սոցա ուսումնասիրութեամբն տեսական ծնունդն որոշելու հետամտեցաւ։ Եւ վերջապէս գտաւ յետագայ երեք օրէնքն որք տարբերականութեան հիմնական տարբերքն են։

1. Բոլոր կենդանի էակները, թէ՛ անասուն և թէ՛ տունկ, ամենքն ալ նախնական սակաւութիւն, թերեւս միակ, կերպարանէ մը յառաջ եկած են,

2. Դարերու յաջորդութեանց մէջ տեղի ունեցած փոփոխութիւնք կերպարանափոխութեան անժխտելի օրինաց արդիւնքն են,

3. Այդ կերպարանափոխութիւնք ալ իրենց գոյութեան նպատաւոր պայմանաց մէջ գրուած ցեղերու և անհատից կանոնաւոր մէկ ընտրութեամբը կը կատարուին։

Այսպէս Տարուին յաջողեցաւ կերպարանաց փոփոխականութիւն կոչուած իւր վարդապետութեան հիմը կազմող « բնական ընտրութեան » սկզբունքը գտնել։ Այս սկզբունքը, այս օրէնքը իւր յարակից բոլոր խնդիրներովն սքանչելի պարզութեամբ մը բացատրուած են 1859 ին ի լոնտոն հրատարակած իւր Սկիզբն Տարեաց բոս բնական ընտրութեան գրքին մէջ, որ անմահութեան մըլտավառ ջահ մ'եղաւ իրեն համար։

Տարուինի վարդապետութեան գիտական աշխարհին մէջ պատճառած առաջին յուզումը բացատրել անկարելի է։ Ոմանք պարսաւանաց ծանր լուծին ներքեւ ընկճել կ'ուզէին այն տեսութիւնը զոր մեծ գիւտերու կարգը դասելու արժանի կը համարիմ, իսկ այլք ըմբռնելով անոր անգին յատկութիւնները, փառաց ի փառս ասանելով զայն, գոգցես նոր իմն առաքեալներ, ի սփիւռս աշխարհի տարածել կ'ուզէին, և այսու սկիզբ առաւ դրական եռանդուն վիճաբանութիւն մ'որ դեռ կը շարունակէ։

Միաբլթակներու և գլխաւորաբար բեղմնաւորման վրայ 1862 ին իւր գիտական արժանեօքն ու բացատրութեանց յստակութեամբը նշանաւոր աշխատասիրութիւն մ'ալ իւրայ ընծայած է։

Տարուինականութիւնը իրեն հակառակորդաց մէջ ընախօսներէ զաւ փիլիսոփայներ և աստուածաբաններ ալ ունեցաւ։

Երբ Տարուին Ֆրանսական Կաճառին թըլթակից անդամակցութեան իբր ընտրելի ներկայացաւ, Գիտութեանց Ակադեմիային Կենդանաբանութեան ճիւղէն երկու անգամ մերժուեցաւ 1872 և 1873ին։ Բայց 1878ին Բուսաբանութեան ճիւղէն ընդունուեցաւ։

Սակայն իւր աշակերտք Տարուինականութեանէն կարգ մ'այլազան և անվայել հետեւութիւններ հանած են զորս ընդունելու երբէք տրամադիր չէր ինքն՝ Տարուին։

Տարուին ո՛չ անասնուած և ո՛չ նիւթապաշտ էր և քրիստոնէական կրօնն ամենեւին հարուածած չէ, ընդհակառակն մինչեւ իւր վերջին վայրկեանը զարմանալի և անուրանալի պարզամտութեամբ մը հետեւած է իւր կրօնային պարտականութեանց։ արդէն իւր բարեկամաց մէջ առաջին տեղը կը գրաւէին

անկիւքան եկեղեցւոյն բարձրաստիճան և գիտական կղերք։

Այսպիսի քաղցր ու նա մանաւանդ օգտակար մարդ մը 1882ին կորսնցնելու մեծ վիշտն ունեցաւ գիտական աշխարհը։

Եւ սակայն ուրախ եմ որ իւր և իւրայնոց անդրդուելի յարատեւութեամբը մեծապէս նուազած են իւր հակառակորդք, և յամառութիւնը պարտաւորած է տեղի տալ։

12 ֆետրուար 1891

Բ.

ԶԱՐԲԱՆԱԼԻ՝ ԶՈՒԳԱԴՊՈՒԹԻՒՆ

Երբ բան մը փնտռողի նման սենեկիս չորս կողմը կը դիտէի, յանկարծ աչացս հանդիպեցաւ պատէն կախուած օրացոյցին խոշոր թիւը՝ 18։ Արտակարգ ներգործութիւն մը ըրաւ վրաս այդ թիւը։ Աչերս օրացոյցին յառած փետրուարի 18 մրմնջելով յիշատակացս մէջ կը պրպտէի այդ ներգործութեան պատճառը։ Վերջապէս գտայ։ Միքէլ-Անժի(1) մեռած օրն է։ Բայց ո՞չ ոք գիտէր իմ թիւը, այսօր ծնած է նաև Կալիլէ։ Այո՛, երբ Ֆլորանսի մէջ մեծ քանդակագործներ ու պատկերահաներ վերջին դասասանի անմահ նկարչին ըզգայազուրկ մարմինը պաշարած կ'ողբային իրենց մեծ կորուստը, անդին ի Բիզա սրտակից ամուլ մը մի և նոյն պահուն նորածին մը կամ լաւ ևս է ըսել ապագայ մեծ գիտուն մ'իրարու ձեռքէ կը խլէին նորա վարդապետ այտերը գգուելու համար։

Կ'ողբեմ նկարագրել այդ մեծանուն չափագիտին կեանքը՝ արժանի յամենայնից ուսումնասիրութեան։

Կալիլէ նախապէս բժշկութիւնն ուսանելու հետեւեցաւ, բայց ապա Եւկլիդէսի Տարեբը կարգաւոր, հետզհետէ չափագիտութեան փափաք մը ծնաւ յինքն և բոլորովին բժշկութեանէն պաղեցաւ։ Իւր պարզասիրութեամբն ու նա մանաւանդ ճշմարտախօսութեամբը յաջողեցաւ Թոսքանայի Մեծ-Գքսին սիրելին ու պաշտպանեալը լինել, որ զինքը 1589ին Բիզայի համալսարանին չափագիտութեան ուսուցիչ կարգեց։ Անդ Կալիլէ իւր դասերուն մէջ պատճառարանեց թէ ձգողականութիւնը նոյնն էր ամէն մարմնոց համար, և դտաւ միօրինակաբար փոխուող շարժման օրէնքն։

Օր մը Բիզայի եկեղեցւոյն մէջ դիտելով որ զմեթէն կախուած կանթեղներուն ճօճումը հաւասար ժամանակամիջոցի մէջ կը կատարուի, յաջողեցաւ հարել ճօճանակը, որ մեր պատի ժամացոյցներուն գլխաւոր զարդն ու ոգին է։ Բնական երեւոյթները բացատրելու համար միշտ իրեն սկզբունք ըրած էր, առանց ենթադրութեանց վրայ ծանրանալոյ, ուղղակի փորձերու դիմել։ Սակայն պերիպատիկեան փիլիսոփայք (Արիստոտելի վարդապետութեան հետևողք) զինքը հալածել սկսան, որով պարտաւորեցաւ 1592ին իւր զաստիստութեան պաշտօնէն հրաժարիլ։

[1] Պեռօնարօթի Միքէլ-Անժ, անուանի նկարիչ, քանդակագործ և ճարտարապետ իտալացի, ծնած ի Քաբրէլէ [Թոսքանա], աշխարհիս ամենամեծ արուեստագիտաց մին։ Ոչ ոք կրցած է իւր հանճարոյն արգտեաց զարմանալի ընդհանութեանը, կարողութեանն ու լայնութեանը հաւասարել։ Իւր գործոց մէջ յիշատակելի են Հռովմայ Ս. Պետրոսի գմբէթը, Յուլիոս Բ. պապին շէրիմը, Խաչակիրն Յիսուս քանդակագործութիւնը և Վատիկանի Սիքսթին մատրան պատկերները [1474-1564]։

Թաջորդ տարին Վենետիկի Ծերակոյտը Բատուայի համալսարանին դասախօս կարգեց զինքը։ Անդ հնարեց 1609ին իւր անուամբը յորջորջուող դիտակն, որուն օժանդակութեամբը կրցաւ գտնել լուսնոյ լեռներն ու ձորերը, լուսնթագի չորս արբանեակները, արեգական շարժուն պիտակները, որոցմով իւր թաւալման շարժումը հաստատեց, և արուեսակին երեւոյթները, զորս արդէն Կոպերնիկ(2) գուշակած էր։

Ահա՛ զուգադիպութիւն մ'ալ, վաղը Կոպերնիկի ծննդեան 418րդ տարեդարձն է։

Այսպէս Կալիլէ իւր գիւտերովը Կոպերնիկի դրութեան նոր սպացոյցներ կը մատակարարէր, և յաջողեցաւ իսկ Վենետիկի հանրապետութեան մէջ ըստ բաւականին ուսուցանել զայն, բայց Մեծ-Գքեքը զինքը յանկարծակի Ֆլորանս կոչելով իւր գործը թերի մնաց։ Թէպէտ դուքսէն մեծ պատուոյ արժանացաւ, սակայն իւր նախանձորքը սաստկապէս հալածեցին զինքը։ 1615ին Հռովմի ատենանդ հրամայեց իրեն՝ այլ ևս չը դասախօսել Կոպերնիկի վարդապետութիւնն իւր « անպատեհ և յայտնի հերետիկոսական, որովհետեւ Սուրբ Գրոց ոգւոյն հակառակ էր »։ 17 տարի յետոյ Կալիլէ, կարծելով թէ ամէն ինչ մոռցուած էր, հրատարակեց Չորս ձառեք Պեղումնայի եւ Կոպերնիկի երկրային դրութեանց վրայ։ Թաջորդ տարին դարձեալ Հռովմ կանչուելով, հետեւեալ երդումն ընելու բռնադատուեցաւ. « Ես 69ամեայ Կալիլէ, Ս. Աւետարանին առջև կ'ուրանամ, կ'ատեմ և կանիծեմ երկրիս շարժուն լինելուն սխալ և հերետիկոսական դադափարը »։ Ի լրոյ կը պատմուի թէ դատարանէն դուրս ելած ժամանակ ցած ձայնով ըսած է. « Սակայն կը շարժի (E pur si muove) »։

Իւր դատաւորներն իսկ յարգանք կը վարուէին հետը, այնչափ պատկառելի էր։ Նախ և առաջ զինքը դատական ատենին գերազույն մէկ անդամին տունը բանասիրեցին, որ արդէն Կալիլէյի բարեկամն ու աշակերտն էր. յետոյ թոյլ տուին Ֆլորանսի մատակայ գիւղի մը մէջ, և վերջ ի վերջոյ քաղաքին մէջ բնակելու։ Անդ իւր աչաց տեսութիւնը կորսնցընելով 74 տարեկան հասակին մէջ կուրացաւ, և չորս տարի յետոյ՝ 1642 ին մեռաւ։

Գոգցես զուգադիպութիւններով պաշարեալ է Կալիլէ՝ որովհետեւ իւր մահուան տարին ծնած է Նիւթըն(3) (Նէվթօն)։

Կալիլէ փորձառական փիլիսոփայութեան հայրը կը համարուի։ Իւր գրագէտ իւր ոճոյն յստակութեամբն ու փափկութեամբը ընտրելոց կարգը կը դասուի։ Ջերմաչափին առաջին հնարիչն է Կալիլէ։ Ջրակշռական կշիռը (մարմնոց յատուկ ծանրութիւնը սահմանելու համար կը գործածուի) և նա մոնաւանդ համեմատութեան կարկինը իւր գիւտոց նշանաւորներէն են։

Եւ մարդկութեան այդ անձնուէր բարեբարը մոլեռանդութեան նախապաշարմանց զոհ դնաց, առանց իսկ տեսնել կարենալու երկիրս որուն դրութեան վերահասու եղած էր։

Վ. ԳԱԼԻՍԻՔՅԱՆ

18 փետրուար 1891

[1] Նիքոլա Կոպերնիկ, աստղագէտ, ծնեալ ի Թորն [Բուրախ] 1473ին։ Քրտքովոյ համալսարանին մէջ ուսաւ յունարէն լատիներէն, փիլիսոփայութիւն և բժշկութիւն։ 1497ին Պոլսնը գնաց աստղագիտութիւնը կատարելագործելու։ Յետոյ ի Հռովմ չափագիտութիւնն ուսաւ։ Ֆրայենպուրկի կանոնիկոս լինելով, անդ ուսումնասիրեց նախեաց աստղագիտական դրութիւնները, և Պտղոմէոսի սխալ գաղափարները պախարակելով, 1543ին այժմեան մոլորակային դրութեան առաջին նկարագրութիւնն ըրաւ, և մի և նոյն թուականին մեռաւ ի Ֆրայենպուրկ։

[2] Իսաաք Նիւթըն, անգղիացի համբաւաւոր չափագէտ, աստղագէտ, բնագէտ և փիլիսոփայ, լուսնոյ տարբադադրութեան և ծանրութեան օրէնքները գտած է [1642-1727]։

Ձ Մ Ե Ռ Ն

Նորաստեղծեալն աշխարհի
Երկնից անամպ էր կամար,
Եւ յանահմանն յասպարէզ
Փայլէին ջահի անհամար:

Եւ ի կապոյսն երեւաց
Շողայր արեգ գեղալոյս,
Որոյ պայծառ շողերով
Կը փայլէին ծաղիկ, բոյս:

Դրախտին ի սփիւռքս ծաղկունք
Բուրազուարն խնկէին,
Եւ ի բլրնոյ բաժակաց
Կարծես երգեր երգէին:

Եւ մեղմ գեփիւռն օդանեմ
Ձմայլած ծաղկանց նետն ի բոյր,
Ալեծածան սահնակով՝
Ողջ բընուրեան սայր համբոյր:

Մարմանդ, անհառ, լեռ ու դաւոս
Դալարագեղ ու սիրուն,
Կը զօնէին գեղազուարն
Ձմաղագեղըն Գարուն:

Ի կերպարան ժանս օձի
Չար հրեշտակն ապստամբ,
Խաբէլ զեւան երգունցաւ,
Մահու պսոյղն քաղցր ի ջամբ:

Անփորձ անգէտ նախահարձ
Ճաշակեցին ըզլիւրդն այն,
Անգոսնելով Աստուծոյ
Ձանեղաստան մեծ հրաման:

Յանկարծ երկինք լուսավառ
Սեւ ամպ հագաւ իբր ի սուգ,
Եւ առ վշին քալածուրեան
Անճրեւ քափեց իբր արսուճ:

Մըշուտ իջաւ ի վերայ
Ձընաշխարհիկ յայն դրախտ,
Եւ երջանիկ նախածնող
Յոյժ յոյժ եղան չարաքախտ:

Եղեմածին հոյլ ծաղկանց
Յայնժամ որբոյ, ո՞ն, հանգոյն,
Թառամելով մեղամալձ,
Շոյս կորուսին իւրեանց գոյն:

Լըռէր գեփիւռ քարկացայս
Ուժգին փըչէր ցուրտ քամի,
Դարուն՝ պայծառ գեղ բնութեան՝
Վաղ իսկ ահա քառամի:

Երկնից հուր, սէր մարեցաւ,
Չազգեր եւանդ եւ աւիւն,
Եւ անճրեւոց փոխանակ
Եղան արցունք իւր սառ, ձիւն:

Ո՞ն, այն օրէն մինչեւ ցարդ
Երբ տաքեղարձն այդ սրգոյն
Հասանէ մէկ մի տարի,
Լինի երկնից դէմք սրժոյն:

Ծաղիկն ի բունն քառամի
Լըռէ բնութիւն կիսամեռ,
Քամին գուժէ յընդհանուրս
Թէ եկած է ժանս Ձրմեռ....:

ԱՐԻՍՏԱԿԵՍ Ղ. ՁԻԹՃԵԱՆ

Բերա, 91 Յունիս

ԿԵՆԴԱՆԱԿԱՆ ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կենդանական մագնիսականութիւնն ա-
նուամբ պէտք է իմանալ ուսուցման երեւութից
որք զանազան անձանց վրայ ի յայտ կուգան
կամաց ազդեցութեան ներքեւ, նայուածքի
հաստատութեամբ, ձեռաց և մագնիսի կի-
րառութեամբն կամ ոչ, անդամոց ու օդի ա-
րագ շարժմամբ և տակաւին լաւ չը սահմա-
նուած այլ և այլ միջոցներով:

Կենդանական մագնիսականութեան յառաջ
բերած երևոյթները կարելի է բացատրել,
եթէ մարդկային բնութեան յատուկ ջղային
մագնիսականութեան և անօր հոսանքների մը գո-
յութիւնը ընդունիմք. բայց ասիկայ ենթադ-
րութիւնն է միայն՝ որ ոչ մի ճամբարտապէս գի-
տական ապացոյցի վրայ հիմնեալ է. իրողու-
թիւնը սա է թէ մարդ իրաց սահմանին մէջ
ստիպուած է ջղային մեծ զգայնութեամբ
մ'օժտեալ ենթակայից գոյութիւնն ընդունել՝
որոց վրայ արտաքոյ կարգի երևոյթներ կը
տեսնուին հետազոտիչներու ներկայութեանը.
այս երևոյթք արդիւնք են բանիւ կամ մը-
տօք արտայայտեալ ազդեցութեանց:

Այդ կարգի ենթակայք, մագնիսական
ազդեցութեան տակ, նոր կարողութիւններ
կ'ստանան, կ'ունենան յատուկ միտք, և նո-
ցա տալ ուղղուած բնական ու հոգեբանական
բոլոր վիճակներէն կ'անցնին. կ'ենթադրուի
թէ դոքա մագնիսացնողին կողմէ բոլորած մի
անձանթ գործիչի (agent) կարողութեան
կ'ենթարկուին, մի այնպիսի գործիչի որ՝ ըստ
երևոյթին բնական օրինաց հետ անհաշտ՝ ան-
բացատրելի ու խորհրդաւոր յարաբերու-
թեանց շարք մը կը հաստատէ ենթակայից
ու մագնիսացնողին միջև:

Պատմական. — Հնդկաստանի քուրմերը
զառաջինն ճանչցան մագնիսականութեան
փորձերը. Նախնեաց թաքուն գիտութիւնք,
մեռելահարցութիւն, մոգութիւն, կախար-
դութիւն, ևն, ամենքն ալ առաւել կամ
նուազ սերտ նմանութիւններ ունէին կեն-
դանական մագնիսականութեան՝ այն մի քա-
նի ապացոյցներու հետ զորս նորա ջղային
երևոյթից դիտողութիւնը կ'ընձեռէ: Վհուկը
մագնիսականալի խրճիթներ էին և եթ:

Մեռելահարցութիւնը բազում տեսակե-
տեքով ոգեհարցութեան (spiritisme) կը նը-
մանի, ում կը ձգտին այժմեան մագնիսացը-
նողներու խուզարկութիւնք: Մեռելահար-
ցուկը մեռելներու ոգին կը կոչէին՝ ա-
պագայ ու ներկային գաղտնիքն իմանալու
համար: Հրեայք մեծ եռանդով սոյն արուես-
տին հետեւեցան, հակառակ Մովսիսի արգելք-
ներուն: Ենդովրի (Պաղէստին) վհուկը Սա-
ւուրի ներկայութեանը կոչեց Սամուէլի ո-
գին Գեղուէի պատերազմէն առաջ ու անոր
մահը գուշակեց: Յարդ կը կենայ այդ հըռ-
չակաւոր վհուկին բնական քարայրն՝ որ Թա-
փոր լերան քովն անցնող ճանապարհորդաց
այցելութիւնը կ'ընդունի: Մեռելահարցու-
թիւնը Թէսաղիացոց մէջ ալ նմանապէս շատ
ի յարգի էր. նոքա ոգեկոչումներ կ'ընէին
զոհի մը տաք արեամբ գլխի մ'ողողելով.
այսպէս Ողիսևս կոչեց Թերեզիասի ոգին
(Հոմերոս. Ողիսական, Գլուխ ԺԱ):

Փարսոսի արքունեաց մեծ քուրմերուն
ծանօթ էր մոգութեան արուեստը՝ զոր գը-
տած են Մարաստանի մոգերն. այդ արուեստ
Բաբելոնական ու անտի Յունաստան և Իտա-
լիա տարածուեցաւ: Գաղղիայք իրենց կա-
մաց կարող կը լինէին հնազանդեցնել գերա-

գոյն գորութիւններ. կոչել զայն կամ վա-
նել զանազան միջոցներով, գործողութիւն-
ներով, արարողութեամբք, անդամոց շարժ-
մամբ և երգերով: Ստացեալ արդիւնքը չէր
այլ ինչ, բայց եթէ մի քանի անձանց տրուած
զգացումներու պատրանք մը՝ որ տեսնել կու-
տար ինչ որ գոյութիւնն չունէր և որ բնա-
խօսական պաշտօնները կ'անդամալուծէր և
կամ բանականութիւնը կը խանգարէր ու
հիւանդութիւններ յառաջ կը բերէր: Կա-
րող էին նմանապէս բնական օրէնքները կա-
սեցնել, արտաքոյ կարգի գուշակութիւններ
ու յանկարծական բուժումներ ընել, ևն:

Յունաստանի ամենէ նշանաւոր միջնորդ-
ներն (medium) եղան Կիրիէ ու Մէդէա, Կա-
նիտի ի Հոմոմ կատարածները նկարագրած է
Ովրատիոս. Լիւկանոս մեզ էրիկիէս մոգուհ-
ւոյն և Դեղիփեան տաճարի վհուկներուն հարց-
մանց հանդիսատես ըրած է: Ապոլոնիոսի ա-
շակերտ, Թամիս պատմագիրն, իր վարպե-
տին, այն հնութեան ամենէ տարօրինակ հը-
րաշագործին, կենսագրութիւնը մեզ աւան-
դած է: Պ. Շասանիկ թարգմանած յիշատա-
կարանաց միոյն մէջ Թամիս ցոյց կուտայ մեզ
Ապոլոնիոսի յեփեսոս ըրած փրկութեան պատ-
մական դէպքի մը գուշակութիւնն ընելը:

Այս Ապոլոնիոս երկար առեւն Հնդկաս-
տան բնակած էր. իր բոլոր աշակերտք կը
հաստատեն այն ըրած սքանչելագործու-
թիւնները, անբուժելի ախտից բուժումնե-
րը և հրաշքներն՝ որք յապուշ կը թեցին իւր
Պիւթագորեսի ժամանակակիցները: Պօրփիւր
իր Պրոտինոս վարպետին (աշակերտ Աղեք-
սանդրիոյ դպրոցին) 54 ճառերը հրատարա-
կած է, յորս կը տեսնուին փորձառական հո-
գեբանութեան ամբողջ վարդապետութիւնն
ու միստիկական փրկութեան վարդապետութիւնն մը՝ որ
իւրեան հիմ ունի մտաց յափշտակումն, հայե-
ցողութիւն և քննածոութիւն:

Ի հնումն մագնիսացնողներու գործադ-
րած միջոցներն՝ քուն և իր ջղային վիճակնե-
րն ստանալու համար չէին այլինչ, բայց եթէ
այսօր ևս գործադրուածները կ'իղիոս Աւրե-
լիոս կ'ըսէ. « Հիւանդաց աչքին առջև ձեռ-
քով բոլորած և շարժումներ կ'ընէին. նա-
յուածքի հաստատութեան ներքեւ այդ հի-
ւանդք շարժումներուն կը հետեւէին և կ'ա-
կընթարթէին... »

Գաղղիանոսի ժամանակակից յիշեալ հռոմա-
յեցի բժիշկը մեզ կը ծանօթացնէ մագնիսա-
կան փորձերու՝ որպէս դարման անզգայու-
թեան: Յոյժ ճգքիտ նկարագրութիւն մ'ը-
նեցէ զկնի այն ջլախտութեան՝ որ կը յայտ-
նուի տկարութեամբ, անշարժութեամբ, պա-
րանոցի պրկմամբ, ճայնի կորստով, զգայա-
րանաց թմրութեամբ, արտեանանց բաց-
մամբ, նայուածքի ու աչաց հաստատու-
թեամբ... լատին հեղինակը կ'ուսուցանէ
մեզ թէ ի՞նչպէս ախտին բարւոքում և կա-
րողութեան, զգացմանց ու իմացականու-
թեան մասնակի զարթնում ձեռք կը բերու-
էր մի միայն հիւանդները մագնիսացնելով:

Աւանդութիւնը կը շարունակուի միջին
դարու մէջ:

Ուրբանոս Կրանտիէ՝ որ կենդանւոյն այ-
րեցաւ որպէս կախարդ, հաւանականօրէն մագ-
նիսացնող մ'էր միայն. նա մի քանի խրճիթի
կրօնաւորութիւններու վրայ փորձեր կատա-
րած էր. թերեւ չափազանցած էր նոցա քը-
նէածութեան կամ մահահանգոյն վիճակը

(état léthargique) յորում կը ձգէր զիրենք ապիկարութեամբ և առանց այս տեսակ գործոց մէջ անհրաժեշտ եղող գիտական խոհեմութեան: Յովհաննա տ'Արք, այն վեհմբան-դազուչողն և Անգրի մարաշախտուհին նմանապէս իբրև կախարդ պրեցան: Միջին Դարուն և մինչ ժ. դարուն վերջը թագուն գիտութիւնը նշանաւոր ներկայացուցիչներ ունեցան հակառակ եպիսկոպոսաց ու Հռովմին արքունեաց ամենախիստ արգելքներուն և դատապարտութեանց: Կախարդն Մեռլէն, Մեծըն Ալպէս, Բիք տը լա Միռամպօլ, Ռէյ-մոնտ ժիւլ, Կոռնէլիոս Ակրիբրա, Սէն ժէրմէնի կոմսը, Ժօզէֆ Պալամօ, Ռօպէրթ, Ֆիլիպ, Ռիգարտոս Պրիս, Ռօզ-գրուոցի եղբարք, սոքա բոլորն ալ բնութեան ամենածածուկ գաղտնեաց տէր կը կարծէին զինքեանս: Նոքա երազատեսներ, ոգետեսներ, գուցէ և ապագայ գիտնոց նախակարապետներն եղան:

Յիշեալ դարուն բժշկաց մէջ՝ զորս պատմութիւնը թագուն գիտութեանց և ի մասնաւորի մոգութեան ու ոսկեփոխութեան հետամուտ եղող կը նկատէ, պէտք է գնել Բարասէօ և Վան Հեմմոնթ՝ մագնիսական բժշկութեան ամենահին կուսակիցներն, և յետոցա, իրենց աշակերտն, Ռօտոլֆ Կըլէնիոս որ ժ. դարուն սկիզբը մագնիսականութեան վրայ յոյժ շահեկան աշխատութիւններ հրատարակեց ի Մարպուրկ (Աւստրիա):

Կենդանական մագնիսականութիւնը Ժ. դարուն մէջ. — Ժ. դարուն վերջերը Մէս-մեր ի յայտ եկաւ՝ որուն վերադրեցին կենդանական մագնիսականութեան գիւտը. նա ինքզինք ծանօթացուց ի սկզբան իր քէզով, յորում կը ջատագովէր համայն տիեզերաց մէջ տարածեալ անօր հոսանքուն մը գոյութիւնը և ոյր միջնորդութեամբ երկնային մարմինը կը ներգործեն կենդանի մարմնոց վրայ: Յառաջ քան զՊիլլըք ու իր աշակերտներն, նա մազնիսի գործածութիւնը փորձեց հիւանդութիւններ դարմանելու համար. ապա ուսոյց մարմնոյ վրայ ձեռք գործածելը՝ որպէս մի ամենազօրաւոր միջոց քան զմագնիս՝ միւսնոյն դարմանի նպատակաւ: Ուրեմն հանքային հոսանքուն նման կենդանական հոսանքուն մը գոյութեան կը հաւատար նա, որու մարդկային բժշկութեան գործածութեան ծնաւ մագնիսականութիւնը:

Մէսմեր իր գիւտը մշտնջենաւորելու համար Բարիլ գաղով յանձնաժողովի մ'առջև փորձեր կատարեց. սոյն յանձնաժողովը կը բաղկանար Լափուպիէ, Տարսէ, Ֆրանքլին, Պայի, և տը ժիւսիէօ գիտուններէն: Այս վերջինը գերման բժշկին ի նպաստ խօսեցաւ, սակայն իւր պաշտօնակիցը, հաստատելով հանդերձ մագնիսական դաշտին շուրջը տեսնուած զարմանալի արդիւնքները, նոցա պատճառը վերադրեցին երեւակայութեան:

Քանի մը տարի յետոյ Մէսմերի մի աշակերտը, Բիւյզէկիտ մարքիզը, նախկին սպայ թնդանօթածիգ զօրաց, գտաւ մագնիսական քունը (hypnotisme): 1788ին բազում յիշատակարաններ հրատարակեց, և ի վերջոյ Հեսազօ-սուքիւնի ի վերայ մարդոյ ի քնաբերութեան առնուն գործը 1811ին: Սակայն 1842ին էր միայն որ կենդանական մագնիսականութիւնը իր գիտական նուիրագործութիւնը ընդունեց Միւնխի Ակադեմիոյ կողմէն:

Կենդանական մագնիսականութիւնը այլ և այլ անուններ առած է հետազօտիչներու տեսութեանց համեմատ, բայց ինչ որ լինին, ակներև է որ նման են նոքա, արդիւնք միևնոյն

պատճառի և կը վերաբերին ամենքն ալ փորձառական հոգեբանութեան:

Քննածութեան վիճակին մէջ եղող ենթակայ մը կարելի է ըստ կամս զանազան ջղային վիճակներէն անցնել: Թեւադրութիւնը կը կատարուին քնաչընթեան վիճակին մէջ: Շարժիլ կամ ոչ, խնդալ լալ խօսիլ կամ լռել, ուրախութիւն կամ տխրութիւն, վախ կամ յանգչեցութիւն ի մի բան ամենէ այլազան և ամենէ ներհակ զգացմունք յայտնելու բռնադատելը դժուար է: Փորձողի մը ձեռաց մէջ ենթակայն ինքնաշարժ մեքենայ մ'է միայն որ նորա ձայնի, ձեռաց շարժմամբ կամ պարզապէս մտածմամբ արտայայտուած կամեցողութեան ներքեւ կը գործէ: Նա անգիտակ է իւր գործոցն, խօսքերուն և կարելի է ըսել, այն ոճիրներու ու յանցանաց զորս կարող է գործել տրուած հրամանին ազդեցութեան ներքեւ: Այս վիճակին մէջ միայն է որ ենթակայն իրեն հրամայուած բաները կը գործէ, այլ և իւր զարթնումէն զինի և երբեմն ալ արտաքին քննածութեան վիճակի: Թեւադրութիւնը սահման չունի. կարելի է կտակներ կամ երեւակայական ոճրագործութեանց յայտնութիւններ գրել տալ, սաստիկ կիրք կամ խեղ ատելութիւն թելադրել. . . , զինել հիւանդին ձեռքը ու ոճիր, հրձիգութիւն, գողութիւն, ևն, գործել տալ իւրեան:

Աստանօր յայտնեալ գաղափարք տեսաբանական յղացմանց և կամ ըստ հաճոյս կատարուած փորձերու վրայ հիմնեալ չեն, այլ ճշդիւ զննուած իրողութեանց արտայայտութիւնն են: Ես թելադրած եմ մի աղջիկ՝ իւր զարթնէն յետոյ ծաղիկփունջ մը նուիրել ումք, ու է բան մը տանիլ մի ուրիշի, ծնրադրել երրորդի մ'առջև, երգել, պարել, յիշել այն բաները՝ զորս լսած էր, կամ մոռնալ այն ամէն բաները՝ զորս ըրած էր:

Թեւադրութեան երեւոյթք կրնան նմանապէս արթնութեան վիճակին մէջ ստացուիլ, ստէպ այս ազդեցութեամբ է որ կը կատարուին բազմաթիւ բարի ու չար, օրինաւոր կամ ապօրէյն, խեղացի կամ անմիտ գործեր:

Մօրի՝ իւր բուն եւ երազ մոռնն գործոյն մէջ իրաւամբ հետեւեալ տողերը գրած է. «Որքա՛ն գործեր ու գաղափարներ մեր հանապազօրեայ կենաց մէջ ուրիշէ կը թելադրուին՝ զորս մերն կը կարծեմք: Որքա՛ն բաներու վրայ ըստ երեւոյթին ինքնաբերաբար մեզ մտածել կուտայ ճարպիկ անձ մը: Պատրա՛նք, որ միայն գիշերային չէ, այլ և ամենօրեայ: Մարդս կը կարծէ թէ տէր է իւր անձին, մինչ իրենթանայ զօրութիւններով ու ազդեցութիւններով շրջապատեալ, որոց՝ առանց գիտնալու կը հպատակի: Կը յիշէ մինչ երեւակայել կը կարծէ, կը հնազանդի մինչ հրամայել կը կարծէ և կ'զգայ մինչ մըտածել կը կարծէ: Իրաց պայքարին տխուր խաղալիկ՝ մեք զմեզ շրջապատող անհուն զանազանութեան բազմախառն արգասիքն եմք. և մինչդեռ մեր էական անձնաւորութիւնը կ'անդադարձնեմք մեր դատողութեանց վերայ, սոքա իսկ մեր գործոց նման ցոլացումն են այն աշխարհին՝ ուր կը բնակիմք:»

Կարճ խօսքով, մարդս առաւել կամ նուազ ազդեցութեան տակ է այն զօրութեանց՝ որք կը շրջապատեն, կը վարեն, կը պարփակեն զնա առանց իսկ իւր կասկածանաց:

Ընդհանրապէս քննածութեան արգասիք եղող բոլոր ջղային վիճակները զիրենք յառաջ բերող մի և նոյն պատճառով կ'անցայտանան: Հարկ է ուշադրութիւն ընել որ հանդիսատես

մը չդպի ենթակային՝ առանց անոր հետ կանխաւ յարաբերութեան մէջ դրուած լինելու փորձիչին կողմէ: Հակառակ պարագային, իսթէնի հիւանդութիւնն ունեցողներ կ'ունենան ջղաճգութիւն կամ երկարատեւ զգայազրկութիւն: Ես այսգունակ դէպք մը գիտած եմ տանս մէջ արբեալ իսթէնի մը վրայ:

Քննածութիւնն որպէս դարման հիւանդութեան. — Չանազան հիւանդութիւններ բուժուած են քննածութեամբ: Տօքթ. Բիւլէլ forէ կոչուած հիւանդութիւնը բուժած է՝ զոր կը հաստատեմ: Պ. Վուազէն հաղորդած է հետեւեալ դէպքը: Յիմար աղջիկ մը յղած էին ի Սալ-Բէթրիէր. նա մի քանի տարի առաջ եղեռնադատ ատենին կողմէ դատապարտուած էր գողութեան յանցանօք ու ապա պոռնիկութեան հետեւած էր, ի մի բան կորսուած աղջիկ մ'էր: Պ. Վուազէն ամէն օր 10-12 ժամ շարունակ մազնիսական քնոյ մէջ թողած է զնա. իր այդ վիճակին մէջ պարկեշտութեան, աշխատութեան, հնազանդութեան, և այլն գաղափարներ թելադրեցին նմա: Սոյն բարոյական դարմանով՝ որ երկու ամիս տեւեց, կարելի եղաւ հիմնապէս բարեփոխել իւր վիճակն և մտաւորական ու ըզգայական գրգռումները սանձել:

Պ. Պէրնհայմ ևս հետեւեալները հաղորդած է. վեշտասանամեայ պատանի մը ենթակայ եղած էր տեսակ մը ջղային հիւանդութեան (chorée rhumatismale) և իւր գրութիւն բոլորովին անընթեռնի էր: Պ. Պէրնհայմ քնացուց զնա ու քնոյ միջոցին ապահովուց զինք թէ բուժուած էր և թէ կարող էր ընթեռնի եղանակաւ գրել. ենթակայն հընազանդեցաւ. առաջին գործողութեանէն իսկ իւր գրութիւնն կանոնաւորեցաւ ու պահեց սոյն վիճակը զարթնէ զինի. յաջորդ երկու աւուրց գործողութիւնք եւս մի և նոյն արդիւնքը տուին և յօրէ անտի բուժումը հաստատ մնացած է: Դարձեալ այս եղանակաւ և միայն մէկ անգամէն բուժեց վերին անդամի անզգայութիւն (anesthésie) ունեցող մարդ մը:

Սոյն դէպքերը հաստատութիւն գտած են Պ. Շառքօի հետազայ գործովը: Աղջիկ մը վեց ամսէ ի վեր անդամալոյծ էր. առաջին այցելութեան՝ կարողացաւ անկողնէն ելնել, ոտքի կենալ, քալել, ապա վաղել ու պարել տրուած հրամանի մը համեմատ:

Անկարելի չէր այսգունակ զննութիւններ բազմապատկել՝ որք յաջ հաստատութեան ու բազում բժշկաց սքանչելիք կը թուին, սակայն պիտի գոհանամ ըսելով թէ քիչ ժամանակէն, շնորհիւ կատարուող յառաջգիմութեանց, առաւել սքանչելի երևութից հանդիսատես պիտի լինիմք: Փորձառական հոգեբանութիւնը ի մօտոյ Ակադեմիաներու մէջ իւր պաշտօնական մուտքը պիտի ունենայ ու մեզ պիտի բերէ գիտութեան դրական ապացոյցներ՝ որք քննածութեան ու կենդանական մագնիսականութեան ապացոյցներու հետեւութիւնը պիտի լինին միայն:

Թարգ. Մ. Յ. ԱՂԱՍԵԱՆ
Տոքթ. Էմմոն Տիւրույ

ՄէծէԼԼԷԻ ԱՀՐԵԱՄԸ ԱՏԼԻԷ. Օսմանեան Գաղափարի Օրինագիրք. Հատոր Բ. Թարգ. Նիկողայոս Թոթովայեան: Մնացեալ 3 հատորք ևս հետզհետէ պիտի հրատարակուին անընդհատաբար: Ա. և Բ. հատորք կը վաճառին 10 ալան զրչ: Կեդրոնատեղին է Բ. Մ. Պօղոս-ճեան գրատունը, Չափազօրէն, փռան կից, թիւ 59:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գարահիսարը Սահյալ գաւառին կառավարիչ անուանեցաւ ձէլալ պէյ, նախկին կառավարիչ Մատենի: — Սուրիոյ նահանգին Մէքթուպճի անուանեցաւ Շիւքրի պէյ, նախկին Մէքթուպճի Նէմէնի: — Հալէպի նահանգին վերաքննիչ ատենի ընդհանուր գատախազ անուանեցաւ Թալիպ պէյ, ընդհ. գատախազ վերաքննիչ ատենին Տիարպէքիրի: — Հորանի ընդհ. գատախազի օգնական անուանեցաւ Հասան Րիզա էֆէնտի, նախկին առաջին քարտուղար վերաքննիչ ատենին Հալէպի: — Հալէպի Բազարճը գաւառակին գայմագամ անուանեցաւ Հազգը պէյ, գայմագամ էնտրինէ գաւառակին, և նմա յաջորդեց Պիւլայի նախորդ գայմագամ Հաֆըզ Օսման էֆէ:

— Սալիսէի աստիճան տրուեցաւ Տիգրանակերտի նահանգին թղթակցութեանց գիււանի քարտուղարներէն Մէհմէտ Րազպ էֆէնտի և ճարտական ձինի Շիմք լրագրոյն խմբագիր Նոսէ էֆէնտի:

— Վեհ. Սուլթանը շարունի կայսեր զըրկած է գեղեցիկ ալլաւ մը, որ կը պարունակէ մայրաքաղաքի հնութիւնները ներկայացընող իւզաների և ջրաների գեղեցիկ նկարներ: Ն. Վեհափառութիւնը Միքատոյին նըւէր զըրկած է նաև, ի մէջ այլոց, չորս խոշոր սնտուկներու մէջ դրուած թանկագին անօթներ և այլ նիւթեր:

— Ոստիկանութեան նախարար Նազըմ պէյ ի Բերա ռուսական դեսպանատունը գընաց և ինչ ինչ խնդրոց վրայ տեսակցեցաւ դեսպան Պ. Նէլիտովի հետ:

— Լոնտոնի Օսմ. նախորդ դեսպան հանգուցեալ Միւլիւրիս փաշայի յուզարկաւորութիւնն կրտսէ օր մեծ հանդիսի տեղի ունեցաւ յԱրնաւուտքէյ, և մարմինն ամփոփուեցաւ տեղւոյն Յունաց եկեղեցւոյն մէջ:

— Տրապիզոնի նահանգին Հապսոսանէ գիւղախումբին մէջ 22 նախնական վարժարաններ և էրէյլի գիւղաքաղաքին մէջ աղջկանց նախնական վարժարան մը կառուցուելով, բացումը տեղի ունեցեր է: Նոյնպէս Կարնոյ մէջ աղջկանց բարձրագոյն նախակրթարան մը հաստատուելով, բացումը տեղի ունեցեր է:

— Սպանիայէն եկող նաւուց համար հաստատուած բժշկական այցելութիւնը վերցած է:

— Քաղաքապետութեան կողմէ Եւրոպայէ բերել արուած մէկ քանի աւելակիր կառքերը Պէշիկթաշի փողոցները մաքրելու յատկացուած են: Այս կառքերէ մէկ քանի հատ ևս ապըսպրուած է:

— Սելանիկի նահանգին երկրաչափ խորասանձեան էֆէնտի գրած է ձեռնհաս իշխանութեան ի Կ. Պոլիս թէ, Քաթէրինայի շրջակայքը գտնուած 40 կամուրջներ ծանր կերպիւ վնասուած են և անմիջական նորոգման կը կարօտին:

— Կայսերական բժշկական ընկերութեան հաստատման 35րդ տարեդարձին առթիւ տեղի ունեցած նստին մէջ, ընկերութեան նախագահ ընտրուեցաւ Տօքթ. Ջօնոս փաշա:

— Եֆտի-գուլէի մանարանին մէջ կ'աշխատին այժմ 300 գործաւորուհիք և 50 գործաւորք: Առ այժմ մանուած բամբակ միայն կ'արտադրուի և հրապարակի վրայ անմիջապէս կ'սպառի: Կանայք ի սկզբան անփորձ լինելով իրենց յանձնուած աշխատութեան, չէին կրնար իրենց աւուրջէքին համապատասխան գործ արտադրել. այժմ սկսած են ար-

տադրել պահանջուած քանակութիւնն ու աստիճանաբար հասնիլ որոշեալ սահմանին:

— Գարատաղի Նիքօլա իշխանը մտադրութիւն յայտնեւ է յառաջիկայ գարնան Կ. Պոլիս գալ, յայցելութիւն վեհ. Սուլթանին:

— Իսկէնտէրուէն մինչև Պէրութ (առանց այս վերջինն հաշուելու) գտնուած ծովեղերքէն եկող նաւուց համար հաստատեալ հնգօրեայ քարանթինան ընթուած է:

— Վեհ. Սուլթանը հրամայած է որ ի Մաղնիսա հեղեղներէ վնասեալ ժողովուրդէն քսան ընտանիքներ, որոց բնակարանները կործանած էին, Գսլտէրէի կայս. ագարակը փոխադրուելով պատասպարուին, և հարկ եղած ուտեստն և այլ անհրաժեշտ պիտոյքները տրուին իրենց:

— Վեհ. Սուլթանի հրամանաւ, Ոստիկանութեան նախարար Նազըմ պէյէ, Քաղաքապետ Րազման պէյէ ու նաւահանգստի վերատեսուէ Տիւրպէր փաշայէ բաղկացեալ յանձնաժողով մը՝ շոգենաւուց ածուխը փոխադրող բեռնակրաց ալ էսնաթ քէզէրէսի տալու միջոցներուն վրայ կը խորհրդակցի:

— Սելանիկի, Սիլիւսի և Պիթիօլայի (Մանասըր) նահանգաց մէջ պուլկարական աղջկանց ու մանչերու գիւղական նախակրթարանաց թիւը կը հասնի 332ի, որք ունին 908 վարժապետ և վարժուհի ու 21,456 երկսեռ աշակերտ:

— Պ. Կռանէ Առևտրական և Հանրօգուտ շինութեանց Վսեմ. նախարարին յանձնեց Ջմիւռնիոյ քարափանց համար իւր կազմած ընկերութեան գրամատեարց անուններն, ինչպէս և այդ մասին պատրաստուած յանձնառագիրն ու պայմանագիրը:

— Տասն և հինգ տարիէ ի վեր նմանը չը տեսնուած սաստիկ ձմեռ կը տիրէ Սեբաստիոյ, Տէրսիմի, Կարնոյ և Վանայ կողմերը: Այս պատճառաւ հաղորդակցութիւնք շատ տեղեր դադրած են:

— Աֆիօն Գարահիսարի նախնական դատարանին նախագահ Մուսթաֆա Ֆէյլի էֆէ գատաստանի ենթարկուած է՝ էլպէք գիւղի բնակիչներէն երեք մարդ ապօրէն կերպով բանտարկելուն համար: Նոյնպէս տեղւոյն ոստիկան-դինուորաց զննապետ Ահմէտ ձէլալ պէյ և նախորդ կառավարիչ ձէմիլ պէյ կայս. հրամանաւ պիտի դատուին ի Պրուսա գումարեալ զինուորական ատենի մ'առջև:

— Կրթական նախարարութեան ոչ-խաւմ վարժարանաց տնօրէնն իւր քով հրաւիրելով հրեայ վարժարանաց ուսուցիչներն, ինչ ինչ խնդրոց վրայ խորհրդակցեցաւ անոնց հետ:

— Քաղաքապետութեան առաջին հաւաքիչ Ֆաիք էֆէնտի ըրողը տուժարներն ու գրութիւնները կնքոյ ներքեւ առնուելով, ինքը հարցաքննութեան ենթարկուած է: Ֆաիք էֆ. ամբաստանուած է թէ երեք միլիոն զրուշի մօտ ապառիկ մնացած հասցթներու անգանձելի մնալուն պատճառ եղած է անհոգութեամբ:

— Մօնիդէօն, առանց ստուգութիւնը երաշխաւորելու կը զրէ թէ, Տրապիզոնի կուսակալն, որ այս պահուս քննական պիտոյտ մը կը կատարէ, Սամսոնէն հեռացուցեր է Բէթիի քննիչ Պ. Շվարճը:

— Անդրիանուպօլսոյ կուսակալը արտօնութիւն խնդրած է Բ. Դրէնէ՝ նահագին երաշխութիւններէ վնասուող բնակաց ուտեստ և սերմ հայթայթելու համար 20000 ռուկի ծախսել:

— Պրուսայի կուսակալն ապաքինեւ է:

— Ներքին գործոց նախարարութիւնը, նկատելով որ օտար երկիր բնակող օսմանեան հպատակ մը՝ իւր բնակած տեղւոյն Օսմ. հիւպատոսարանէն կանոնաւոր անցագիր մը առնելով թուրքիա վերադառնալէն յետոյ, երբ տեղէ մը ուրիշ տեղ մը երթայ, ոստիկանութեան պաշտօնեայք, նոր անցագիր կը պահանջեն որով այդ անձինք դժուարութեանց կը հանդիպին, և նկատելով որ անցագրերու կանոնադրոյն առաջին յօդուածի տրամադրութիւնը միայն թուրքիոյ մէջ ճամբորդողներու կը վերաբերի, ծանոյց որոց որ անկ է թէ երբ որ և է անձ օսմանեան հիւպատոսարաններէն կանոնաւոր անցագիր մը ստացած է, յորում բացորոշապէս նշանակուած է իւր երթալիք տեղը, այդ անցագիր ընդունելի նկատուի մինչև այդ անձին երթալիք տեղն: Եւ եթէ յետոյ այդ տեղէն թուրքիոյ մէկ ուրիշ մասն երթալ ուզէ, այդ պարագային մէջ, միայն տեղական անցագիր տրուի իրեն:

— Պետական խորհրդոյ օրէնսդիր ճիւղին որոշմամբ Խաթէի ժողովոց առաջին քարտուղարը որոշմանց տեղեկագրերը ստորագրելու և կարծիք յայտնելու իրաւունք չը պիտի ունենան, այլ միայն պիտի կրնան ժողովոց ատենագրութիւնները ստորագրել:

— Որոշուած է յառաջիկայ ելմական նոր տարիէն սկսեալ ջնջել այն 1 առ 100 մաքսատուքն որ թուրքիոյ ծովային մաքսատանց մէջ կը գանձուի արտածեալ ապրանքներէ:

— Օրէ ց'օր յ'երուսաղէմ բազմացող աղքատ Հրէից օգնելու նպատակաւ տեղւոյն երեւելիներէն յանձնաժողով մը կազմուած լինելով, Վեհ. Սուլթանը 100 օսմ ռուկ շնորհեց նոյն նպատակաւ՝ իւր անձնական գանձէն:

— Մենաշնորհ խնդրուած է Սամսոնէն ի Սեբաստիա երկաթուղի շինելու:

— Համպուրկի շոգենաւային գլխաւոր ընկերութեան մը Աւիուսթա Վիքթօրիա շոգենաւը վաղը մեր նաւահանգիստը կը հասնի 217 զբօսաշրջիկներով:

— Ձեռնհաս իշխանութիւնը Վեհ. Սուլթանին հրամանաւ կ'զբաղի կալուածական վարկի դրամատան մը հաստատութեան խնդրով: Այս դրամատան գործը պիտի լինի հըրդեհէ վնասուողներուն օգնել իրենց տանց վերաշինութեանը համար:

— Մաքսային վերատեսչութեան վիճակագրութեան դիւանին տնօրէն Ահմէտ Ֆէհմի էֆ. նոր ձեռով չէֆի մը հնարած է փայտեր կռելու համար և Քաղաքապետութեան մատուցած:

— Փատտարան Ակեհ էֆ Ապահովութեան Սնտուկին փատտարան կարգուած է կայս. հրամանաւ, պաշտօն ունենալով ձեռնհաս դատարանաց առջև ի դատ կոչել Սընտուկին այն պաշտօնեայներն որք վստահութեան զեղծում գործած են:

ԵՐԶՆԿԱՅԷՆ յունվար 26 Թուակալով կը գրեն մեզ:

Յունվար 15էն սկսեալ 48 ժամ շարունակ տեղս և շրջակայները ձիւն տեղաց: Անտանէլի ձմեռ մը կը տիրէ այս պատճառաւ տասն օրերէ ի վեր, որոց նմանը տեսնուած չ'էր տասն տարիներէ ի վեր: Զերմաչափը կը նըշանակէ զերօյն վար 26, 24, 22: Աղքատ դասը խիստ կը նեղուի ձմրան սաստիկութեան պատճառաւ:

— Մշոյ քիւրտ երեւելիք քանի մ'օր առաջ աստ հասան. սոյն պէյեր որք կայս. չորրորդ զօրաբանակին համար հեծեալզօրաց գունդեր պիտի կազմեն քիւրտ ցեղերէ, մարգանքներ կատարեցին կառավարական պաշտօնատան առջև: Վսեմ. Զէքի փաշա, հըրամանատար Դ. րդ զօրաբանակի, խիստ գոհ եղաւ նոցա ձիւս վրայ ըրած շարժումներէն: Այս պէյերէն մի քանին քանի մ'օր վերջ Պօլիս պիտի ուղեորին կայս. հրամանաւ:

— Փրանսացի երկու զօրաշարժիկներ, պարոնայք կոմս Լէօն տը Վանդ և կոմս Բօպէրթ, որք ձիով կը ճամբորդեն, յունվար 5ին աստ հասան: Սոքա երեք ամիս առաջ Իսկիւտարէն ճամբայ ելած էին. մինչև Պէրութ պիտի ուղեորին՝ չընկելով ընդ որ այս կողմի գաւառներն ու Միջագետքն: Մին, սպաշակոյտի հարկերապետ և անդամ Փարիզու Ալխարհագրական ընկերութեան, պիտի ուղղէ Քիրքիթի մի քանի սխալներն, որք սըպրդած են գերմանացի մեծանուն աշխարհագիրտին Ասլաններուն մէջ, անձամբ այցելած չը լինելուն համար այս կողմերը: Գիտական, պատմական և հնագիտական տեսակէտով չահագորդիւ կրնան լինիլ իրենց հըրատարակութիւնք, զոր պիտի ընեն՝ երբ ի Փարիզ վերադառնան:

Զորորդ զօրաբանակի հրամանատար Վսեմ. Մէհմէտ Զէքի փաշա պատուասիրեց այս նորեկ հիւրերը և ի պատիւ նոցա զօրահանգէս կատարել տուաւ: Կոմսերն իրենց սքանչացումն յայտնեցին մասնաւորապէս գնդապետ Ալի պէյի՝ որ անձամբ կ'առաջնորդէր զօրաց: Ալի պէյ, տեղոյս զօրանոցին հրամանատարն է և հանրածանօթ է ի Պօլիս վարած կարեւոր պաշտօններով, անձամբ Վեհ. Սուլթանին գոհունակութեան արժանանալով:

— Մալթիոյ Հիւանդանոցի գաւառակին մէջ 33 տնուոր թափառաշրջիկ աւիւրքներու բնակութիւն հաստատել տրուած է: Ասկից առաջ ևս միւսնոյն գաւառակին մէջ 201 տնուոր աւիւրքներու բնակութիւն հաստատել տրուած էին:

— Միջերկրական անգլիական նաւատորմէն երեք զրահաւորներ անցեալ շաբաթ օր Սեւանի իւր նաւահանգիստը ժամանեցին: Նոյն նաւատորմը կազմող 19 մարտանաւք ևս ի մօտոյ անդ պիտի ժամանեն:

— Սեւանի իւր երկրագործաց համար Օսմ. Պանքայէն փոխ առնուած 100.000 ոսկիէն 10 հազարը Ագրիանուպօլսոյ երկրագործաց յատկացուած է կայս. հրամանաւ:

— Խարբերդի Գորան գիւղին մէջ 131 տարեկան մարդ մեռեր է:

— Եղանակին խստութեան պատճառաւ, հեռագրական հաղորդակցութիւնք խզուած են ամէն կողմ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Կովկասէն առնուած տեղեկութեանց համաձայն, Էջմիածնայ Գազակալ Տ. Մակար Սրբազան մերձ ի մահ հիւանդ է:

— Յունաց Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը՝ ընկերակցութեամբ մի քանի կրօնականաց և աշխարհականաց՝ երէկ Ազգ. Պատրիարքարան եկաւ ի փոխադարձ այցելութիւն:

— Կիլիկիոյ Ամեն. Տ. Մկրտիչ Ս. Կաթողիկոսը Գիր մի յղելով Ապո. Պատրիարքարան,

յայտնելէ յետոյ թէ Կիլիկիոյ մէջ շատ տեղեր Առաջնորդ չգտնուելուն համար ժողովուրդը զուրկ մնացած է հոգեւոր միջնորդութենէ և թէ Ինքն ստիպեալ է այս պատճառաւ յաճախ բացակայ մնալ Սիսէն և աստ ու անդ շրջիլ, իրաց այս վիճակին դարմանը կը խնդրէ:

Խառն ժողովոյ որոշմամբ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը պիտի պատասխանէ թէ, հարկ է որ Ամեն. Տ. Մկրտիչ Կաթողիկոս ինքն իսկ անուանէ եկեղեցականներ՝ իւր թեմօրէից մէջ պաշտօն վարելու համար, որպէս զի Պատրիարքարանը Բ. Դրնէն ստանալով նոցա արտօնագրերն՝ յուզարկէ դանոնք:

Նմանօրինակ պատճառով, Աղթամարայ Ամեն. Տ. Խաչատուր Կաթողիկոսն ալ Պատրիարքարանէն մի քանի եկեղեցականներ խնդրած լինելով, ըստ որոշման Խառն ժողովոյ՝ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը պիտի պատասխանէ թէ, զրկուելիք եկեղեցականաց ճանապարհի և այլ ծախքերը հոգացուելու համար, հարկ է որ Տ. Խաչատուր Կաթողիկոս նախապէս Աղթամարայ Վանուց հաշիւները ներկայացնէ Պատրիարքարանին, և ապա ակնկալէ իւր առաջարկութեան գործադրութիւնը:

— Վանայ ազգային ժողովոյ պայմանաժամը լրանալուն առթիւ, թէ՛ յիշեալ ժողովոյ վերակազմութեան և թէ՛ Առաջնորդի ընտրութեան համար բազմաթիւ բողոքագրեր հասած լինելով ի Պատրիարքարան, ըստ որոշման Խառն ժողովոյ՝ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրն հինգշաբթի օր հեռագրեց ի Վան թէ, տեղոյն բոլոր ազգային գործերը կարգադրելու համար Պատրիարքական Փոխանորդ կարգուած է Արժ. Տ. Յովսէփ Ծ. վարդապետ Այվազեան, որ ի մօտոյ պիտի մեկնի մայրաքաղաքէն իւր պաշտօնատեղին:

— Բալուի ժողովրդեան կողմանէ՝ տեղւոյն առաջնորդի ընտրութեան համար հանրագրեր հասած լինելով ի Պատրիարքարան, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրն ըստ որոշման Խառն ժողովոյ՝ գիր մ'ուղղելով Բալուի Աւագբէշցին, յանձնարարեց Առաջնորդի ընտրութիւնը փութով կատարել՝ ասկէ յառաջ Պատրիարքարանէն զրկուած ընտրութեաց ցուցակին վրայ:

— Արժ. Տ. Մամբրէ Վարդ. Պէնկլեան վաղն ի Պրուսա կ'ուղեւորի:

— Տրապիզոնի Գաւառ. ժողովը վիճակին առաջնորդ ընտրած լինելով զԳեր. Գարեգին եպիսկ. Սրուանձտեանց, Խառն ժողովը օրինաւոր գտաւ կատարուած ընտրութիւնն և վաւերացոյց զայն:

— Տնտես. Խորհուրդն չորեքշաբթի օր վաւերացուց Ենիգիւղի ու Գուրուշէյմէի եկեղեցեաց մատակարարութեան հաշիւներն և որոշեց նոյն եկեղեցեաց բակերուն մէջ կախել զայնս ի տես թաղեցոց:

— Քաղ. ժողովը նկատելով որ ազգային տրոց հաշուէն մեծաքանակ պահանջը մը կայ, յանձնարարած է Եւփտական Տեսչութեան ցանկ մը պատրաստել, յորում նշանակուած լինին ազգ. տրոց հաշուէն պարտք ունեցող անձանց անունները, ժողովը մտադիր է այդ մասին տնօրինութիւն մ'ընել՝ յետ պատրաստութեան ցանկին:

— Օտարազգի երիտասարդներ կամ աղջիկներ հայ աղջկան մը կամ երիտասարդի մը հետ ամուսնանալու պատճառաւ մերթ Ազգ. Պատրիարքարան կը դիմեն՝ Հայոց Պատրիարքարանի իրաւասութեան ներքեւ մտնելով պըսակուելու համար, և յետոյ այդ կերպիւ

խառն ամուսնութեամբ պսակողներէ շատեր զիրար կը լքանեն և իրենց նախապէս պատկանած կրօնական իշխանութեան իրաւասութեան դիմելով, վերստին կ'ամուսնանան, որով Պատրիարքարանի համար անվերջանալի խնդրոց տեղի կուտան: Պատրիարքական Գեր. Փոխանորդ Հայրն առ այս տեղեկագիր մը մատուցանելով Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր, և վճռական որոշում մը խնդրած լինելով, խնդրը Կրօնական ժողովոյ յղուած է:

— Ստացանք Զմիւռնիոյ Արեւելեան Մամուլ հանդիսի յունվար ամսաթիւը: Ազն. Մամուլեան էֆէնտիի ամսաթիւերը ներկայ տարւոյ մէջ ևս կը հրատարակուի միւսնոյն ծրագրով, միւսնոյն ուղղութեամբ և միւսնոյն ծաւալով: Տարեկան բաժանորդագրին է 80 դր.՝ ուսուցչաց համար 50 դր.: Բաժանորդագրութեան համար պէտք է դիմել ի Զմիւռնիա՝ առ Մամուլեան էֆէնտի, ի Պօլիս՝ Պէրպէրեան տպարան:

— Հրատարակուեցաւ Ծաղիկ Մանկանց Կրթական հանդիսին ԶԴԹ թիւը՝ նախորդաց համանման պարունակութեամբ:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Մարգարեան Աւսարհագրութեան առքիւ

Կարգացինք Պ. Մարգարեանի երէկուան գրածն ալ: Առաջարկութիւն մը միայն կը բաւէ վերջ տալ իսպառ այս անվերջ վիճաբանութեան:

Ի նպաստ Ազգ. Հիւանդանոցի 5 օսմ. ոսկի կը դնեմք մէջտեղ, և Մարգարեան Աշխարհագրութիւնը կը յանձնեմք կարող և առնալու մասնագիտաց ի քննութիւն: Եթէ քննադատք իրաւունք տան Մարգարեանի, մեր կողմէ 5 ոսկին ամենայն սիրով կը յանձնեմք Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան, իսկ եթէ մեզ իրաւունք տան, Պ. Աշխարհագէտն ալ կը հետեւի՝ մեր օրինակին:

Կ. Յ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

ԱՐՇԱԿ ՃԱՆԵԱՆ

Կ Օ Շ Կ Ա Կ Ա Ր

11, Պահնէ-Գաբու, 11

Պատրաստ կը գտնուին և յանձնարարութեամբ կը շինուին արանց, կանանց և տղայոց համար ամէն տեսակ կօշիկներ:

Խնամեալ ապրանք

ԽԻՍՏ ՉԱՓԱՌՈՐ ԳԻՆԵՐԸ 7—8

Ա Ր Ժ Ե Գ Դ Ր Ա Մ Ո Յ			
Օսմ. լիւրս 100 դր. էն			
Մէճիտիյէ	108 19	Արժ. Պէնթ. (6 հատ)	82
Մէթալիք	101 40	Բուսիոյ բօլ	90
Պէշլեք, Աւթըլէք	103	Շաբուլէռն	87 14
Քառորդ մէճիտ	107 30	Գրիկից	51 40
Մանր մէճիտ	102 20	Անգլ. լիւրս	140 6
Մանթիթի թղթագրամ 7 72			
Գոնտլիտէ (երեկոյ)	24 26	Բուս. Երկ. բաժին	81
Նոր փոխու. 4 ըմ	0	Թատլիյէ (մանր)	20 40
(Թահլիլաթը Օսմ.)	86	Թատլիյէ (մեծ)	20

ԱՐՏՕՆԱՏԻՐ Ա. ՍԱՔԱԵԱՆ

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ